

Tudomány vagy gyakorlat?

Korabeli könyvtárszakmai gondolatok
Kovács Máté és Mátrai László párhuzamos
életrajz-vázlata kapcsán*

POGÁNYNÉ RÓZSA Gabriella

Bevezető gondolatok a könyvtártudományról

James Thompson mára már klasszikussá vált munkájában¹ fejtette ki és bizonyította be, hogy a könyvtárak alapvető funkciója állandó, ám magától értetődően sokszor eltérő mértékben preferált avagy hangsúlyos alapelveken nyugszik. A szerző által definiált alapprincípiumok egyike pedig az, hogy a mindenkori könyvtáros-

nak – nevezhetjük őt akár írnoknak, procurator bibliothecarumnak, librariusnak, armárius testvérnek, custosnak, könyvtárőrnek, könyvtárnoknak, informatikus-könyvtárosnak vagy információs szakembernek – „képzettnek”, meghatározott ismeretekkel felvértezettnek kell lennie². A különféle történeti korok bibliotékáinak örök feladata a tudás raktározása és szétsugárzása a köz, a környező közösség, a nyilvánosság, idővel az egész társadalom számára, tehát a szolgált közösség szemében a könyvtáraknak

*A tanulmány a Kovács Máté Alapítvány emlékülésén (Győr, 2012. július 13.) elhangzott előadás bővített változata.

mindig is volt aktív erkölcsi, szociális, társadalmi, politikai és oktatási szerepe. De ahhoz, hogy ezt a funkciót be tudja tölteni, kezelőjének nem csupán (meg)örzőjének kell lennie, hanem a mindenkor könyvtárosokat ki kell képezni a megfelelő technikai eljárások elvégzésére, fel kell készíteni őket a nevelő és (tudás)szervező szerepére is, hogy hozzá tudjanak járulni a mindenre kiterjedő tanuláshoz.

Természetesen az egymást követő tudományos paradigmák abban már eltértek, hogy mi is azon ismeretek köre, amelyre a könyvtárosnak szüksége van. A nélkülözhetetlennek ítélt tudáskincs sokáig inkább az általános műveltséget, a bölcsélet különféle ágaiban való jártasságot, olvasottságot és a nyelvtudást foglalta magában, később már elmélyült könyves (írás-, könyv- és nyomdászattörténeti) ismereteket is elvártak korabeli kollégáinktól. Mindezt a tudást a szakma leginkább *Michael Denis* könyvének címe, az *Einleitung in die Bücherkunde*³ alapján a bibliológia (könyvtudomány, könyvismeret) megnevezéssel szokta illetni, a kutatási terület leginkább a „könyv a társadalomban” kérdéskörre fókuszál.

Joris Vorstius – igaz csak a könyvtári munka egyik területére, nevezetesen a katalógizálásra vonatkozó – korszakolásában⁴ a XIX. század első fele az úgynevezett tankönyv-korszak, amikor a gyűjtemények kezelése már nem a tudóskönyvtárosok 'sine cura' elfoglaltsága, és nem csupán a hagyományban átörökölt tapasztalatokon alapul, hanem könyvtártudósok által rendszerbe foglalt metódust követ. Ezt a korszakot indítja és fémjelzi legkarakterisztikusabban *Martin Schrettinger* munkássága: szakmánk neki köszönheti tudománnyá emelését, az ő nevéhez kötődik a könyvtártudomány fogalmának megteremtése. A *Versuch eines vollständigen Lehrbuchs der Bibliothek-Wissenschaft*⁵ az első olyan szakmonográfia, amely a könyvtártudomány foglatát adja. A könyvben tárgyalt ismeretkör Schrettinger a következőképpen határolja le: nem foglalkozik a könyvtárostól elvárt általános előképzettséggel – ezt a könyvtudományi jártasságot literátor-műveltségnek

nevezi –, hanem csak a szűken értelmezett szakmaspecifikus, vagyis könyvtártani tudnivalókat összegzi⁶. Értelmezésében a könyvismeret „csupán” előfeltétele a könyvtártudománynak, melynek definícióját a könyvre, helyesebben a benne foglalt közlemény(ek)re építi. A könyvtár „*könyvek jelentős mennyiségének gyűjteménye, amelyet úgy rendeztek el, hogy a tudásra szomjazó használó fölösleges idővesztés nélkül megtalálja a benne meglévő bármely értekezést*”⁷, ennek megfelelően a Bibliothek-Wissenschaft „*szilárd alapelveken nyugvó rendszeres foglalta mindazoknak a tanoknak, amelyek alapján a gyűjtött könyvanyag célszerű könyvtárrá szervezhető*”⁸, vagyis a schrettingeri tudományfelfogás alapkérdése a „könyv a könyvtárban”.

A XIX. század elejére tehát megszületett a könyvtártudomány fogalma. Értelmezése, a tárgykörébe tartozó témák, kutatási irányok és gyakorlati alkalmazások azonban az elmúlt több mint kétszáz esztendő alatt folyamatosan gazdagodtak: integrálódott – a teljesség igénye nélkül – az olvasásszociológia, a kommunikációelmélet, a kibernetika, az informatika és a kognitív elméletek több tétele, így bontakoztak ki a tudományos kapcsolatok és elágazások mentén a modern irányzatok, a dokumentáció, az információtudomány, az ismeretgazdálkodás – és ebbe a folyamatba szervesen illeszkedve, az előzményeket összegezve, újabb ismeretterületeket a kutatásba bevonva és a követőket inspirálva – *Kovács Máté* átfogó, a korábbiaknál sokkal szélesebben értelmezett bibliológiai nézetrendszere. *Z. Karvalics László* a vonatkozó modern kutatások szemszögéből három aspektust tekintve értékeli Kovács Máté elméletalkotó működését és nevezi őt a mai hazai 'humán információtudomány' előfutárának. Könyvtártudomány-értelmezésében Kovács Máté még nem az információt tette ugyan a vizsgálódás középpontjába, hanem a kommunikációt, illetve az üzenetet, annak hagyományos és akkoriban megjelenő, illetve elterjedő újabb hordozóival, technológiáival egyetemben, de a könyvtárban és a könyvtár körül zajló egész kommunikációs folyamatot a teljes művelődés- és tudománypo-

litikai koncepcióba illeszti, tehát nem a fizikai hozzáférés a kulcskérdés, hanem a kognitív szintű és ebben az összefüggésben a „tudásvagyongazdálkodás (*knowledge asset management*)” korai képviselőjének tekinthető).⁹

Thompson gondolatához visszakanyarodva tehát a könyvtárosnak meghatározott tudásra van szüksége feladatai ellátásához, ezek elsajátítására pedig a könyvtártudomány „klasszikus” korában kétféle lehetséges metódust mutatott be a vonatkozó szakirodalom. Schrettinger, a „könyvtártudomány atyja” azért foglalta össze szakmai tapasztalatait, hogy a könyvtáros-jelölt tankönyvét figyelmesen átolvasva, megtanulva alkalmassá váljék a gyakorlati könyvtári munkára. Vele ellentétben a könyvtárosok képzésének 1820-ban külön munkát szentelő, abban elvi-elméleti alapvetést is nyújtó *Friedrich Adolf Ebert* meghatározott előismeretek, a gyakorlat során tapasztalt kollégák mellett megszerzendő szakmai tudás és meghatározott habitus, jellemvonások meglétét várja el, illetve a mindezekről beszámoló vizsga letételét írja elő a könyvtári munkára vállalkozók, arra készülők számára¹⁰.

Kovács Máté és Mátrai László találkozásai

A történeti bevezető gondolatok adják a tudománytörténeti, elvi-elméleti háttérét Kovács Máté és *Mátrai László* kapcsolatának. Pontosabban két azonos szakmában, de eltérő stálumban tevékenykedő, különféle gyökerekkel rendelkező és más-más felfogást valló, másként gondolkodó elme, eltérő életutat bejárt személy szakmai kapcsolatának bemutatásához.

A II. világháború lezárását követő időszakról egészen Kovács Máté 1972-ben bekövetkezett haláláig a magyar könyvtári életet meghatározó két személyiség sorsa számos szállal kapcsolódott egymáshoz. Kovács Máté különféle állásokban, Mátrai László pedig mindvégig a budapesti Egyetemi Könyvtár igazgatójaként, de mindketten számos könyvtárpolitikai, tudomá-

nyos, szakmai szervezet tagjaként, bizottságok, szerkesztőségek, előkészítő testületek munkatársaiként, tanácsadói minőségben vagy felkért szakértőként működtek közre ennek a mozgalmas időszaknak könyvtárszakmai életében.

Bizonyára személyes indítékok, vonások is közrejátszhattak egymáshoz való viszonyulásuk alakulásában, kapcsolatuk ezen szegmense azonban csak nagyon utalásszerűen jelenik meg az általam felkutatott írásos kútfőkben, titkaikat immáron örökre homály fedi. Így jelen dolgozat „párhuzamos életrajzuk” kapcsolódási pontjai mentén tisztán tudományos, szakmai nézeteik különbségeit tekintheti át, és kettőjük számos találkozásának csupán meghatározott dokumentumaira, forrásbázisára – Kovács Máténak az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában őrzött hagyatéka vonatkozó részeire, illetve az ELTE Levéltára bizonyos anyagainak áttekintésére¹¹ – támaszkodva szakmapolitikai nézeteik különbözőségét kísérli meg felvázolni. Kovács Máté vonatkozó nézetei jól megismerhetők és alakulásukban, fejlődésükben jól nyomon követhetők – természetesen publikált írásai mellett – hagyatéka alapján. Mátrai László esetében az átnézett kéziratári, levéltári anyag csak egy-egy villanásnyit mutat be állásfoglalásából, a szakmáról alkotott véleményét – ironikusan és anekdotikus stílusban – *Műhelyeim története* című memoárkötetében¹² foglalta össze, az itt olvasható irodalmi félmondatokhoz lehet a már történetinek tekinthető forrásokat hozzárendelni, a különféle információkat egymással kiegészítve értékelni, értelmezni.

A fennmaradt dokumentumokból azonban az is kiviláglik, hogy nem csupán az Egyetemi Könyvtár direktora volt Kovács Máté tevékenységének az ellenzéke, hanem számos szakmai kérdésben – és leginkább az egyetemi könyvtárosképzés problémáit illetően – különféle személyes, presztízs-, tudományelméleti okok vagy egyszerűen az aktuális helyzetben lehetséges lavírozási lehetőségek miatt több „Mátrai László” is szembefordult a Könyvtártudományi Tanszék vezetője által megfogalmazott, logikus érveken alapuló szaktudományi nézetekkel. Az

ellenvéleményeket megfogalmazók közül az utókor emlékezete a sok bizottságba meghívott, delegált, igazán szem előtt lévő akademikust őrizte meg igazán, de nem szabad megfeledkezni arról, hogy Kovács Máténak nemcsak övele kellett a harcait megharcolnia, hanem az egyetem és a könyvtáros szakma számos más prominensével is.

Kovács Máté és Mátrai László kapcsolata 1956 előtt

A szakmai köztudatban élő legendárium szerint Kovács Máté és Mátrai László csak 1956-tól került szorosabb szakmai kapcsolatba egymással, amikor a volt államtitkár, akkoriban a debreceni egyetemi könyvtárigazgató az ELTE Könyvtár-tudományi Tanszékének vezetője lett. Azonban a források tanúsága szerint első találkozásaik jóval korábbra datálhatók.

Kovács Máté már 1945 és 1947 között a Valás- és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM) osztályvezetőjeként, 1947 és 1949 között pedig ugyanezen tárca államtitkáráként¹³ is kapcsolatba került Mátrai Lászlóval, az akkor Pázmány Péterről, később Eötvös Lorándról elnevezett budapesti tudományegyetem bibliotékájának igazgatójával. 1946-ban a VKM tanácsosaként bízta meg Mátrai Lászlót az Országos Könyvtári Központ megszervezésének előkészítésével, illetve a vonatkozó rendelettervezet összeállításával.¹⁴ 1949 és 1956 között pedig már a debreceni egyetemi könyvtár direktoraként vett részt különféle szakmai grémiumok munkájában, illetve kapott olyan megbízatásokat, amelyekben Mátrai Lászlóval is együtt dolgozott. Ezek egyike a szakkönyvtárak gyűjtőkörének rendezése, az úgynevezett profilírozás volt. E munka egyik későbbi eredményeként született meg hosszas előkészítés után az 1956-os könyvtári törvény-erejű rendelethez¹⁵ kapcsolódó jogszabályként 1958-ban *A művelődésügyi miniszter 164/1958. /M.K.15./M. M. számú utasítása az általános tudományos és tudományos szakkönyvtárakról*¹⁶. Az 1952. november 28-án és 29-én megtartott I. Országos Könyvtároskonferencia egyik hatá-

rozata hívta életre 1953-ban a Népművelésügyi Minisztérium melletti tanácsadó testületként a Könyvtárügyi Tanácsot, melynek Kovács Máté lett az első elnöke, tagjai között pedig Mátrai László is szerepelt. A grémium célja az irodalom-propaganda, az olvasás népszerűsítése és a könyvtárosképzés, illetve -továbbképzés fejlesztése volt.¹⁷ Az 1956-os könyvtári törvény – amely létét Kovács Máténak köszönheti – rendezte a tanács működésének keretfeltételeit, 1957-ben létrejött az OKT elnöksége, az egyes speciális kérdések gondozására, megtárgyalására pedig szakbizottságok szerveződtek, majd 1962-től Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács¹⁸ néven működött a grémium¹⁹. Különbféle időszakokban más-más tisztségben mindketten állandó munkatársai voltak e testületeknek.

Kovács Máté és Mátrai László Akadémiához kötődő munkakapcsolatai

A Magyar Tudományos Akadémia különféle intézményeiben, bizottságaiban és munkacsoportjaiban folyó tevékenységnek Mátrai László 1948-tól levelező, 1962-től pedig rendes tagként²⁰ magától értetődően volt részese, Kovács Mátét pedig korábbi minisztériumi munkássága és többek között a debreceni egyetemi könyvtár élén elért sikerei, ismertsége predestinálták arra, hogy több területen is részese lehessen az Akadémia tudományos, tudományszervező, információ-szétsugárzó működésének.

1952. augusztus 1-jei dátummal készült el Mátrai László, Tolnai Gábor, Varjas Béla, Patkós Lajos, Vértes György és Krámer Miklós munkájaként egy átfogó jelentés az Akadémiai Könyvtárról, az ebben foglaltak szolgáltatott okot az MTA Könyvtári Tanácsa 1952. október 30-ai megalakulásának. Az újonnan életre hívott testület határozata értelmében Scher Tibor akkori igazgató helyett 1952. november 1-jétől, a tervek szerint 1953. szeptember 30-áig, az új vezető kinevezéséig (valójában azonban 1954-ig) háromtagú vezetőség került a gyűjtemény élére. Így Kovács Máté, a debreceni egyetemi könyv-

tár igazgatója, Mátrai László, ELTE egyetemi könyvtárigazgató és *Haraszthy Gyula*, aki ekkor a budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem bibliotékájának direktora ezután együttesen vezette az intézményt²¹. Feladatuk a téka fejlesztési koncepciójának kidolgozása és a „korszerű működés megindítása” volt a következő munkamegosztásban: „*Mátrai László felelős a könyvtár gyűjtőkörére, valamint az akadémiai intézeti könyvtárhálózat fejlesztésére és összehangolására vonatkozó javaslat kidolgozásáért és az e téren folyó munka megindításáért, Kovács Máté [...] a könyvtár fejlesztési tervének szervezeti kimunkálásáért, korszerű munkaszervezetének és munkatervének kidolgozásáért, Haraszthy Gyula [...] az új típusú szocialista könyvtári munka gyakorlati beindításáért és ellenőrzéséért.*”²²

Kovács Máté a Tanács munkájában annak megalakulásakor hivatalból, megbízott igazgatói minőségében vett részt, állandó tagnak Mátrai László 1953. november 5-ei levelében javasolta – ekkor a testület összetételében egyéb változások is történtek²³. A bibliotéka korábbi igazgató-triásza vezetői megbízatásuk lejártával is folytatta a munkát az MTA Akadémiai Könyvtári Tanácsában, 1955 nyarától *Alexits György*, *Straub F. Brúnó*, *Varjas Béla* és *Fodor Gábor* mellett.²⁴

Más szervezeti metszetben, de úgyszintén az Akadémiához kötődött egyrészt az 1953-ban életre hívott Könyvtártudományi Állandó Bizottság, amelynek a megszervezésére vonatkozó javaslatát Kovács Máté a Könyvtári Tanács 1953. december 23-ai ülésén ismertette²⁵. A megbeszélés jegyzőkönyvbe foglalt döntése az Akadémia I. Osztályához rendelte az új testületet, elnökül *Kőhalmi Bélát* javasolta, titkárnak *Pajkossy Györgyöt* tette meg, tagoknak pedig *Dezsényi Bélát*, *Goriupp Alizt*, *Haraszthy Gyulát*, *Jánszky Lajost*, *Kovács Mátét*, *Mátrai Lászlót*, *Mezey Lászlót*, *Misztly Lászlót*, *Sallai Istvánt*, *Sebestyén Gézát* és *Varjas Bélát* hívta meg.²⁶

Az MTA Könyvtártudományi Főbizottsága szakfolyóiratként indult újra 1955-ben a *Magyar Könyvszemle*; a lap szerkesztősége szintén egy olyan szakmai műhely volt, ahol Kovács Máté és

Mátrai László eltérő szakmapolitikai felfogása megnyilvánulhatott, és a források bizonyítják, hogy a Könyvszemle ügye közöttük elvi vitára is alkalmat teremtett. A kiadvány újabb, immáron ötödik folyama azt a célt tűzte ki maga elé, hogy könyvtártudományi kutatások eredményei számára teremtsen publikációs lehetőséget²⁷: „*a [Magyar Könyv]Szemle magas szakmai színvonalán a jelent illetően tervszerűen segítse elő az elmélet és a gyakorlat kölcsönös, ösztönző egymásra hatását, a múlt feltárásában pedig tudatosan munkálja a jelen és a múlt szerves összekapcsolását*”.²⁸ Az új szerkesztőség tagjai – a megszakadt folyamatosságot némiképp biztosítandó – a régi-új főszerkesztő, *Varjas Béla* mellett *Dezsényi Béla*, *Haraszthy Gyula*, *Kovács Máté*, *Kőhalmi Béla* és *Mátrai László* voltak.²⁹ (A későbbiekben természetesen a bizottság összetétele némiképp változott, 1961-től az MTA Könyvtörténeti, Bibliográfiai és Dokumentációs Munkabizottsága jegyezte a folyóiratot, de az alább ismertetett események idején még a fentiek voltak az editorok.)

Mindazonáltal az első tíz szám megjelenése után Kovács Máté *Merre tart a Magyar Könyvszemle?* című kéziratot dolgozatában összegezte a tapasztalatokat. Nem volt kellően elégedett az újraindult kiadvánnyal, illetve a szerkesztőség addigi munkájával: „*A Szemle alatta maradt lehetőségeinek, nem elégíti ki a korszerű szükségleteket. A könyvtárosok számottevő része mást várt tőle. Mást, többet, korszerűbbet. A mai magyar könyv- és könyvtárkultúra alapvető elvi, elméleti és gyakorlati kérdéseinek alaposabb, színvonalasabb és tervszerűbb vizsgálatát, a mai fejlődés egyes fontosabb jelenségeinek behatóbb elemzését [...]. Az eddig megjelent 10 szám tartalmának összetétele és iránya azt mutatja, hogy a szerkesztés szakmai szemlélete könyvtárpolitikánk és tudománypolitikánk mai fejlettségi fokához mérten korszerűtlen*”²⁹, a szerkesztők munkamódszerét pedig „kezdetleges”-nek ítélte az írás.

A kritika több alapvető problémára is ráirányította a figyelmet, összességében azonban arra, hogy a Magyar Könyvszemle szünetelése után

már nem lehet a korábbi korszak szerkesztési politikáját folytatni; a kiadvány hagyományosan (széles értelemben vett) könyvtörténeti profiljában a könyvtártudomány tudatos negligálását látja a szerkesztők részéről. „*Sem a Szemle hagyományai, sem a szerkesztők egyéni érdeklődése és hajlamai, sem az időszerű szakmai problémák színvonalas kidolgozása során mutatkozó kétségtelen nehézségek okán nem lehet és nem szabad a könyvtártudomány körét leszűkíteni az írás-, könyv- és könyvtárkultúra történetének kutatására.*” – szól az értékelés³⁰. Ennek okaként Kovács Máté csak részben fogadja el azt, hogy a könyvtártudomány nem történeti vonatkozású kutatásainak módszerei még kevésbé kiforrottak, mint a tradicionálisan régebb óta művelt művelődéstörténeti megközelítésé. Hiányolja a tervszerű szerkesztőpolitikát is, de programként a történeti orientáció hátterében „*egy határozott negatív program[ot lát], amely éber és következetesen igyekezett elhárítani, elhallgatni vagy leértékelni azt, ami a felfogásának, még inkább érzelmi, indulati hangoltságainak nem felelt meg*”³¹.

A szerkesztőség meg is tárgyalta a dolgot; az első tíz szám megjelenését áttekintő, értékelő cikk közreadására is jó alkalomnak tekintették, így jelent meg Kovács Máté tollából kissé átdolgozott, szerkesztett változatban *A Magyar Könyvszemle új évfolyamai a korszerű igények tükrében* című írás³². Mindazonáltal tanulságos a cikk szerzőjének a szerkesztőségi ülésen készített feljegyzéseit is áttanulmányozni³³. A tagok általában elfogadták a kritikát, néhányan kísérletet tettek az ellenvetések tompítására. Jelen tanulmány szempontjából azonban Mátrai László gondolatait külön is ki kell emelni: szerinte a könyvtártudományon belül a gyakorlati és az elméleti részt elválasztása lehetetlen, „*csak megkülönböztetés, analízis*”, ezek a folyóirat életében „*egészségtelen tünetek*” lennének, és legjobb, ha minden marad a régiben.³⁴ Mátrai ké-

sőbbi visszaemlékezéseiben is egyértelműen a Magyar Könyvszemle történeti profiljának megőrzése mellett foglalt állást, és „győzelem”-ként könyvelte el, hogy ezt sikerült végül elérnie³⁵.

A visszatekintő cikk közzétételét is elhatározó megbeszélésnek azonban másik hozadéka is volt: Kovács Máté elkészítette a Magyar Könyvszemle szerkesztési tervét³⁶, amely tudatosabb szerkesztői politikát, az aktuális könyvtártudományi kutatásokban, a cikkek elkészítésében, megtárgyalásában és lektorálásában az Országos Könyvtárügyi Tanáccsal való együttműködést, a tárgyalat témák között terjedelmi egyensúlyt célzott megteremteni.

1954 és 1957 között még egy harmadik területen, nevezetesen az MTA által megjelentetni óhajtott *Magyar Enciklopédia* munkálataiban újabb tér nyílt – konfliktusoktól sem mentes – együttműködésük előtt. Kovács Máté főszerkesztője, Mátrai László pedig szerkesztőbizottsági elnökhelyettese volt a tervezett kiadványnak.*

Egyesületek, szakmai szervezetek

A története során több néven működő könyvtáros egyesületben (Könyvtárosok Szabó Ervin Köre, Magyar Könyvtárosok Egyesülete) mindketten jelentős szerepet játszottak, éppígy a III. Országos Könyvtáros Konferencia előkészítésében is.³⁷ A Kovács Máté vezette Könyvtártudományi Tanszék pedig a Magyar Könyvtárosok Egyesületével együttműködve 1972 szeptemberében három nagy nemzetközi rendezvényen vett részt, az IFLA és a FID éves konferenciáin, illetve a FID Nemzetközi Szemináriumán, így Kovács Máté Mátrai Lászlóval együtt több szervezőbizottság munkájában is részt vett.

* Erről a témáról lapunk következő számában jelenik meg Pogány György Kovács Máté és a Magyar Enciklopédia című tanulmánya. (A szerk.)

Kovács Máté és Mátrai László az ELTE kötelékében

Kovács Máté 1956. szeptember 1-jével került az ELTE könyvtári tanszékének élére. Vezetői, illetve a tanszék és a könyvtárosképzés érdekében végzett tevékenysége kellő alapot, logikai kapcsolatot jelent ahhoz, hogy itt szóljak röviden bibliológiai koncepciójáról.

A könyvtárszakos képzés tekintetében hasonló szembenállás figyelhető meg Kovács Máté és Mátrai László nézetei között, mint Martin Schrettingernek és Friedrich Adolf Ebertnek a bevezetőben jelzett nézetkülönbsége. Az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének vezetője, illetve az Egyetemi Könyvtár igazgatója közötti egyet nem értés azonban mélyebb gyökerekre vezethető vissza: nem csupán arról vallottak más felfogást, hogy a könyvtárosképzésnek milyen módszereket kell alkalmaznia és milyen szervezeti keretben kell ennek történnie, hanem a könyvtártudomány megítélésében sem értettek egyet, sőt abban sem, hogy létezik-e egyáltalán könyvtártudomány.

Kovács Máté – Schrettingerhez hasonlóan – a könyvtárosi munkához szükséges ismeretek körét tudománynak és így egyetemi rangú, elméleti megalapozottságú és képzésre méltó diszciplinának tartotta. Természetesen ez nem jelentette azt, hogy csupán elméleti jellegű szakképzést tartott volna helyesnek, az oktatással kapcsolatos írásaiban, feljegyzéseiben nagyon is jelentős szerepet szánt a „termelési gyakorlatok”-nak. Vele ellentétben Mátrai László eleve azt is tagadta, hogy könyvtártudomány létezne: „A legnagyobb eszmei zűrzavart azok okozták, akiknek kisebbségi érzésük volt, hogy nem lehetnek tudósok, hanem 'csak' könyvtárosok. Ők találták ki a könyvtártudomány fogalmát, annak mintájára, ahogy csomagolástudomány, színháztudomány stb. is létrejött.”³⁸ (Hasonló nézettel egyébként a későbbi szakirodalomban is találkozhatunk: Pertti Vakkari a *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* 1996-os évfolyamában idézi Gernot Wersiget, aki az orvostudomány

és kórháztudomány – Mátrainál is felbukkanó³⁹ – analógiát felhasználva tagadja az önálló könyvtártudomány létét, helyette az általánosabb információtudomány megnevezést használja. „Wersig szerint nem bizonyítható, hogy egy speciális szervezeti forma alapot jelenthet egy tudomány számára. Mindaddig, amíg nincs kórháztudomány vagy börtöntudomány, a könyvtártudomány létezése sem túlságosan meggyőző. Wersig nem tagadja, hogy az ilyen intézményeknek vannak olyan problémái, amelyek tudományos úton oldhatók meg, sem azt, hogy a tudományos megközelítés hasznára van az intézmények számára folyó szakemberképzésnek. [...] Wersig nem tagadja a lehetőségét annak, hogy a könyvtárosság problémáit az információtudomány keretein belül kezeljük.”⁴⁰) „A józanabb gondolkodásúak” – folytatódik Mátrai László gondolata – „tudták, hogy a könyvtárosság gyakorlati tevékenység, megvan a maga elméleti oldala, ami azonban még nem önálló tudomány, hanem a könyvtári munka elmélete. [...] Miért volt szükség a 'könyvtártudományra'? Mert ha megmaradunk a tényállásnál, hogy tudniillik a könyvtárosság gyakorlati tevékenység, akkor azt elsősorban műhelyben, a könyvtárban kell megtanulni, nem pedig egyetemi előadásokból. De ha nincs könyvtártudomány, nincs könyvtártudományi katedra sem – és egy sor szubjektív ambíció kielégítetlen marad. Hasztalan fogalmazta meg világosan Pais Dezső, hogy a tudományos könyvtáraknak nem könyvtártudósokra, hanem tudós könyvtárosokra van szükségük. [...] A Főhivatal ezt az egyszerű tényt nem volt képes megemészteni, és a tudományos könyvtárak konstruktív és modern törekvéseit konzervativizmusnak, múltba nézésnek minősítette.”⁴¹ Mátrai tehát nem csupán a könyvtártudományi tanszék létjogosultságát kérdőjelezte meg, hanem az OSZK keretében életre hívott Könyvtártudományi és Módszertani Központét is. Mindazonáltal Horváth Tibor a *Don Quijoték újain* című dolgozatában Mátrainak ezzel ellentétes mondatát is idézi: „Az Isten se menti meg a könyvtári ismereteket attól, hogy tudomány legyen.”⁴² Horváth Tibor ugyan nem adott pontos

forrást e citátumhoz; mégsem kérdőjelezhető meg az igazsága, mindazonáltal Mátrai feltehetően többször hangoztatta a könyvtártudomány létét tagadó nézeteit.

Az ELTE Könyvtártudományi Tanszéke körüli korábbi viták

A Könyvtártudományi Tanszék korai históriájából való néhány momentum felvillantására azért van szükség, hogy Kovács Máténak az egyetemi oktatás megszilárdítására irányuló tevékenységéről megfelelő képet kapjunk, illetve az őt és a tanszéket ért támadások, szakmai és nem szakmaspecifikus ellen(séges) vélemények érvei is érthetővé váljanak.

Varjas Béla már 1947. június 17-én a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének könyvtári intézőbizottsági ülésén javaslatot tett egyetemi könyvtártudományi tanszék szervezésére⁴³, 1947-ben pedig – ez Varjas Bélának az egyetemi tanszék húszéves jubileumára rendezett konferencián elhangzott visszaemlékezéséből tudható⁴⁴ –, a VKM szekszárdi vándorgyűlésén „konkrétumként fogadták el, hogy a könyvtárosképzés helye az egyetemen van”. Akkor még azonban a szak beindítása (Tolnai Gábor egyértelmű támogatása ellenére is) a muzeológusok és levéltárosok ellenvetései miatt nem történhetett meg – ismerteti a képzés korai történetét az avatott tanú.

Az MKLE 1948. január 31-én tartott közgyűlésén Trócsányi György a könyvtárpolitika feladatairól szóló előadásában külön azért nem foglalkozott a képzés nagyon is aktuális és fontos kérdésével, mivel az UNESCO 1948-as munkatervében nemzetközi könyvtárosképző intézmény megszervezése is szerepelt.⁴⁵

A könyvtár szakos képzés a budapesti egyetemen végül 1949-ben indult meg, de a korai időszakban még nem volt önálló tanszék. Telegdi Zsigmond és Varjas Béla magántanárok alkották az oktatói kart⁴⁶, illetve Varjas Béla helyzetelemzését idézve „a könyvtáros szak a gyakorlattal a legszorosabb kapcsolatban állván majdnem kizárólag külső előadókkal dolgozik”⁴⁷. Hama-

rosan azonban egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy ez a szervezeti forma milyen nehézségeket okoz, így a kari tanács már 1951 tavaszán foglalkozott a képzés nem megfelelő hátterével. Fogarasi Béla hívta fel a figyelmet „a könyvtárosi szak elhanyagolt voltára”, de Tamás Lajos dékán válaszából kiderült, hogy az egyetem vezetősége is megkezdte a probléma vizsgálatát.⁴⁸ Trencsényi-Waldapfel Imre rektor szerint „a könyvtárszak jelen szervezetében nem megfelelő.” Felvetésében azonban mindenképpen a szak megerősödését kívánja, sőt szükségesnek tartja, hogy „meghatározott létszámban minden szakhoz kapcsolódjék könyvtáros képzés. A gyakorlati évet az e képzésben résztvevő hallgatók könyvtárban töltenék.”⁴⁹ Egy későbbi alkalommal pedig a könyvtár szaknak a tanárképzéssel való szoros kapcsolatára hívta fel a figyelmet: „A pedagógusképzésnek érvényesülnie kell a muzeológus és könyvtárosképzésben is, mert a muzeológia és a könyvtártudomány [sic] elsőrendű nevelőintézmények. [...] A pedagógusképzést ennek következtében teljes mértékben a muzeológia és a könyvtár szaktól sem vonná meg.”⁵⁰ Tolnai Gábor miniszteri főosztályvezető szintén sürgette a könyvtárszakos képzés átalakítását.⁵¹

Ugyanekkor, az 1951-es esztendőben már szó volt a Bölcsészettudományi Kar átszervezéséről, kettéosztásáról. A „kari szakmai profil túl bonyolulttá” válásának elkerülésére a könyvtár szakot az újonnan megszervezendő Nyelv- és Irodalomtudományi Karra kívánták helyezni⁵², bár a „decentralizáció” előkészítése során az is felvetődött, hogy a szak a Történettudományi Karra kerüljön, mivel tartalmi rokonságban áll az ott működő levéltáros, muzeológus és művészettörténész tanszékekkel⁵³. Az a megoldás úgyszintén szóba került, hogy a könyvtáros- és a muzeológusképzés önálló fakultást alkosson⁵⁴. Maga Varjas Béla e kérdésben a filológiai karhoz tartozás mellett foglalt állást, de csak átmeneti időre, mivel a könyvtárosképzés számára külön főiskola megszervezését tartotta kívánatosnak.⁵⁵

Mindazonáltal olyan hangok is hallatszottak,

amelyek nem csupán a tanszéknek az egyetemi struktúrában belüli helyéről vitáztak, vagy a képzés hiányosságait elismerve annak jobbítására, megerősítésére törekedtek, hanem egyenesen a képzés megszüntetését, az egyetemi stúdiumok közül való kiiktatást szorgalmazták.

Bolgár Elek, volt BTK dékán 1953-ban felvetette, hogy a könyvtár szaknak az egyik könyvtárhoz kell kapcsolódnia, *Hajdu Gyula* professzor a könyvtáros- és a tanárképzést is az egyetemen kívülről száműzte volna. Mátrai László a jegyzőkönyv tanúsága szerint „helyesli, hogy az Egyetemen kívül fog történni, de felhívja a figyelmet arra, hogy a leválasztás csak akkor történjék meg, ha a könyvtárosképzés szerve már ki lesz jelölve. Ellenkező esetben 150 hallgató nem tudná folytatni tanulmányait”. Trencsényi Waldapfel Imre rektor véleménye pedig az volt, hogy „Aránylag könnyű kérdés a könyvtáros képzés. Máris olyasmit tanulnak féléveken át, amit bármilyen alapos szakképzettséggel rendelkező ember egy-két hét alatt a gyakorlatban megtanul (címfelvétel stb.). Helyes, ha a 130 hallgató második szakára egyszakosítást nyer s a gyakorlati képzéséről valamelyik nagy könyvtárnak /Egyetemi, Széchenyi [sic], esetleg osztva/ kell gondoskodnia, de ilyen gyakorlatra nemcsak bölcsészeket, hanem TTK-sokat, műszakiakat stb. is kellene meghatározott számban küldeni.”⁵⁶

Kovács Máté tanszékvezetői kinevezése

Az 1955/1956-os tanév munkatervében a novemberi teendők között szerepelt a Könyvtártudományi Tanszék felülvizsgálata⁵⁷, 1955 decemberében Tolnai Gábor, a felülvizsgálatot elvégző bizottság elnöke számolt be a Nyelv- és Irodalomtudományi Kar kari tanácsa előtt a tanszéken tapasztaltakról. *Kardos Tibor* dékán válaszában kiemelte, hogy a legsürgősebb feladat a tanszékvezetés kérdésének megoldása, ez az előfeltétele több probléma (tematikák, jegyzetek kérdése, aspirantúra szervezése, a kétszakosság visszaállítása esetleg más karon lévő szakkal is stb.) megoldásának.⁵⁸

Az Egyetem tehát a tanszék stabilizálásának zálogát új, önálló, teljes állású tanszékvezető megbízásában látta, hiszen 1954 és 1956 között *Szauder József* és *Nagy Miklós* bölcsészkar oktatók látták el az adminisztratív teendőket⁵⁹: „hosszú ideje vajdó kérdés ez, mely azonnali megoldást követel” – olvasható az Egyetemi Tanács 1956. június 15-ei ülésének jegyzőkönyvében⁶⁰.

Magával a pályázattal kapcsolatban azonban az eltérő források más-más adatokkal szolgálnak. Az egyetemi tanácsülés jegyzőkönyvében az olvasható, hogy a docensi vagy egyetemi tanári besorolású tanszékvezetői posztra csak Köhalmi Béla akkori külső megbízott előadó jelentkezett, ezzel szemben a Nyelv- és Irodalomtudományi Kar kari tanácsa június 4-én tartott megbeszélésének dokumentumai szerint a felhívásra többen is pályáztak. A két protokollum azonban egybehangzóan bizonyítja, hogy Kovács Máté nem indult a versenyben, „azért nem adott be pályázatot mert egyik pályázónak sem kíván konkurenciát teremteni.”⁶¹

A kari tanács tagjai közül többen is támogatták Kovács Máté kinevezését⁶². Bóka László szerint ő „az ország legjobb könyvtárosa, a könyvtártudománnyal kapcsolatban nincsenek ábrándos elképzelései, a gyakorlati könyvtárosnevelést tartja céljának, hogy a könyvtárak a kezdő és a tudós olvasónak segítségére legyenek”, munkásságának méltatásában pedig arra is kitért, hogy a debreceni és a pesti egyetemi könyvtárak működését összehasonlítsák. Trencsényi-Waldapfel Imre egyértelműen a könyvtár szakos képzés támogatása, megerősítése mellett állást foglaló hozzászólásában kifejtette, hogy „megfigyelte a debreceni egyetemi könyvtár munkáját, és megállapította, hogy az ország legjobb könyvtára.” A budapesti egyetemi könyvtárral nem volt így megelégedve. Helyesnek tartotta volna, ha Kovács Máté „mint a Könyvtártudományi Intézet vezetője segítené az egyetemi könyvtár munkáját.” *Ortutay Gyula* szintén „nem a legjobb tapasztalatok”-ra utalt az universitas bibliotékájával kapcsolatban.

Kétségtelen azonban, hogy a kiírásban a tudomá-

nyos fokozat szintén elvárás volt, ám Hermann József úgy ítélte meg, hogy ezen tanszék vezetőjénél ez „nem indokolt”, de „reméli, hogy az ELTÉ-n [Kovács Máté] tudományos működése is fellendül”.

A június 15-ei egyetemi tanácsban Székely György megbízott rektor elmondta, hogy a bölcsészkar a debreceni egyetemi könyvtárigazgatót, Kovács Mátét kívánja meghívással megbízni. A döntést előkészítő szakbizottság (Tolnai Gábor, Szauder József, Tamás Lajos és Hermann József) szintén a Dékáni Hivatal álláspontját elfogadva Kovács Máté meghívása és kinevezése mellett volt. Az indoklás szerint ő „szakmailag kiváló, az ország könyvtárügyeinek, a könyvtár megszervezésének kiemelkedően érdemes munkatársa [...]. Mint könyvtárigazgató, a debreceni egyetemi könyvtárat példamutatóan magas színvonalra fejlesztette, és ezzel tanújelét adta annak, hogy elsősorban a könyvtárügy gyakorlati kérdéseiben rendelkezik azzal a jártassággal, amelyre könyvtárosépzésünkben oly nagy szükség van. Kovács Máté irodalmi működése és tudományos munkássága is ehhez a gyakorlati jelleghez igazodik és főleg szabályozati és szervezeti kérdéseket ölel fel. Széleskörű műveltsége, tudományos érdeklődése és igényessége alkalmassá teszi arra, hogy Karunk e fontos tanszékén a vezető tisztelet a megkívánt színvonalon lássa el [...] annak ellenére, hogy tudományos érdemei kevésbé kiemelkedőek [...] mivel a Könyvtártudományi Tanszéken olyan szervezési feladatok várnak megoldásra, amelyek gyakorlati szakember igénybevételét kívánják.” A bizottság Köhalmi Béla szakmai, tudományos és politikai érdemeit is elismerte („Tudományos munkásságának köre igen széles és a könyvtári szakirodalom csaknem minden ágára kiterjed. Széleskörű érdeklődésére jellemző, hogy munkáinak körében irodalmi, történelem stb. publikációk is szerepelnek.”), így mindkét lehetséges jelölt számára egyetemi tanári alkalmazást javasolt.⁶³

Bóka László egyetemi tanácsstag szerint „Mindenkori Köhalmi Bélára gondol, aki azonban hajlott korú tudós. A tanszék vezetése pedig nagy

szervező erőt követel. Tökéletesen megfelel az, ha Köhalmi Béla oktat és a Nemzeti Bibliográfia stb. területeken dolgozik és a tanszéket órási tapasztalattal, nagy szervező erővel Kovács Máté vezeti”. Mátrai László a feladatmegosztás tekintetében éppen ellenkező megoldást ajánlott, a tanszék irányítása „igen komoly szakmai és politikai kérdés is, nem csupán szervezési. Az eszmei vezetés feltétlenül Köhalmi Bélát illeti, de magas kora miatt támogatni kell a vezetésben. A vezetés itt nem presztízskérdés, hanem gyakorlat dolga. A jogszabályoknak megfelelően Köhalmi Bélát javasolja tanszékvezető tanárnak, Kovács Máté számára pedig tanszékvezető docens kategóriát javasol a sürgősség miatt. [...] így a kar problémája gyorsan megoldható és szabályos is.”⁶⁴ (A meghívásos megoldás pedig azzal járna, hogy egy egyetemi docensi és egy tanári, vagy egyenesen két professzori állást kell a tanszéknek kapnia, így felvetődött az is, hogy új pályázatot kell kiírni. Az Oktatásügyi Minisztérium képviselőjében jelen lévő Burján László hozzájárult a két státusz betöltéséhez és elvben a vezetői feladatok megosztásához is.⁶⁵)

Kovács Máté mellett szólt megfelelő életkorán túl az is, hogy – Kardos Tibor szavaival élve – „kandidátusi színvonalon könyvtártudós, [...] kitűnően meg tudja majd oldani azt a nagy feladatot, hogy a magyar könyvtáros nevelést kiváló jegyzetek és tankönyvek megírásával kellő színvonalra emelhesse. A szakmabeliek számára köztudott dolog, hogy könyvtárosképzésünk hihetetlenül elmaradt.”⁶⁶

Kovács Máté a tanácsuléseken annak is köszönhetette a széles körű támogatást, hogy többen korábban ismerték őt és a képzést illető elképzeléseit, hiszen még 1954 szeptemberében szakértői véleményt készített az egyetemi szak fejlesztési javaslatairól⁶⁷, melyek a képzés régi alapkérdéseit vetik fel újra, nevezetesen azt, hogy más más szakos egyetemi diploma megszerzése után szaktanfolyami keretben, két-szakos stúdiumokban vagy esetleg egyszakos egyetemi könyvtárosképzésben kell gondolkodni. Kovács Máté a különféle könyvtártípusok számára más-más képzettséget, végzettséget

tartott volna megfelelőnek: a tömegkönyvtárak munkatársai számára az akkor még működő Apáczai Pedagógiai Főiskola kétszakos képzését elegendőnek vélte, ellenben a tudományos vagy a nagykönyvtárak káderutánpótlása csak megfelelő egyetemi alapképzettségű és kétszakos, vagy más diplomával rendelkező, de minimum a kötelező szaktanfolyami végzettséget megszerzett könyvtárosokkal lenne megoldható – ezek megszervezését valamely nagykönyvtár hatáskörébe utalta volna. (Kovács Máté tanszékvezetése idején a reáltudományi szakkönyvtárak, dokumentációs intézmények szakember utánpótlására *A könyvtári munkakörök képesítéshez kötéséről és a könyvtáros szakoktatásról szóló 148/1962. /M.K. 15./ M. M. számú utasítás*⁶⁸ értelmében 1963 februárjában egyéves felsőfokú dokumentációs szaktanfolyam indult⁶⁹, valamint az OMFB és a Művelődésügyi Minisztérium 1964-es megállapodása alapján a tanszék közreműködésével 1965-ben „tájékoztatói szakmérnöképző tanfolyam”-ot szerveztek a Budapesti Műszaki Egyetemen.⁷⁰ Felvetette továbbá, hogy bölcsészkarai tudósképzésben is szükség lenne könyvtári vonatkozású kurzusok indítására. Az ELTE Nyelv- és Irodalomtudományi Karának 1956/1957-es munkatervében szerepel is, hogy a Könyvtártudományi Tanszék oktatói megismertetik az elsőéves hallgatókkal a fővárosi jelentős bibliotékákat.⁷¹)

Az egyetemi könyvtárosképzés átalakítása

A Könyvtártudományi Tanszéken folyó képzés előzményeit, történetét, az oktatás szervezeti hátterének változásait, a tananyag kibővítését és beosztását Kovács Máté részletesen ismerteti a Könyvtártudományi tanulmányok 1969-es kötetében⁷², jelen tanulmány csak a téma szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bíró momentumokra tér ki.

A szak modernizálását Kovács Máté egyrészt a képzés tartalmának átalakítással végezte el. Az öt megelőző időszakban az oktatás leginkább a társadalomtudományi nagykönyvtárak

szakmberszükségletének kielégítését célozta, így az alkalmazott és a természettudományos gyűjteményekbe kerülő diplomás könyvtárosok nem kaptak bölcsészstudiumaik során elegendő szaktudományi ismeretet. A nép-, illetve közművelődési könyvtárak káderutánpótlásáról – szó volt már róla – 1951 és 1956 között az Apáczai Pedagógiai Főiskola gondoskodott. Ennek megfelelően az egyetemi képzés inkább történeti irányultságú volt, és arányaiban kevésbé koncentrált a gyakorlatra, így ekkoriban még inkább kötődött a „hagyományos” – Schrettinger kifejezésével élve – literátor műveltségű könyvtárhoz, és közelebb állt Mátrai László könyvtáros-ideáljához, mint a hatékonyan szolgáló profi ismeretközvetítőhöz. Mindazonáltal maga Kovács Máté írta le vonatkozó jegyzeteiben, hogy a „Könyvtártudós – tudós könyvtáros mondvacsínált ellentét”, hiszen e kettő „ugyanannak az élethivatásnak két oldala. Egyoldalúságra vezet az egyik hiánya” tudományos szemléletében a „gyakorlati szakember és a tudományos szakképzés nem ellentétek. Sőt: szoros kapcsolat[ban állnak egymással]. Ki lesz alkotó kutató és ki lesz képzett gyakorlati szakember, a jövő dolga”.⁷³ Tehát az egyetemi oktatásnak fel kellett vállalnia mind a két életpályára való felkészítést; célja, hogy a hallgatók a könyvtári munka minden területére, részére kiterjedő kellő gyakorlati jártasság megszerzése mellett a tudományos munkához szükséges képességeknek és készségeknek is birtokában legyenek tanulmányaik befejezésekor.

Az új tanszékvezető programja, illetve annak lépésenként történő megvalósítása azonban hamarosan összekapcsolódott az oktatási reformmal is, amelynek kidolgozása még 1959-ben, az MSZMP VII. Kongresszusán kezdődött⁷⁴; a reformtervezet elkészítéséhez alapot nyújtó irányelvek pedig 1960. szeptember 4-én jelentek meg⁷⁵. A modernizáció keretében Mátrai László és Bóka László már 1959 augusztusában megbízást kapott a szak tematikáinak megvizsgálására – a könyvtárigazgató elutasító magatartását mutatja, hogy a felkérő levélre ráírta: „Nem történt semmi.”⁷⁶

Az új képzési paradigma – elsősorban a felsőfokú oktatás tekintetében – nagyobb szerepet szánt a szakmai gyakorlatoknak, alapvető célkitűzése „*olyan magas fokú szakismeretekkel és általános műveltséggel rendelkező szakemberek képzése, akik elsajátították a marxizmus-leninizmus tanításának alapjait, és azt képesek szakáguk gyakorlati művelése során alkalmazni.*”⁷⁷ A praxis és az oktatás, illetve a kutatás közötti szorosabb kapcsolat megteremtése érdekében a tananyag korszerűsítése mellett egyre többször vetődött fel a könyvtárhasználati, kutatómódszertani ismeretek tanításának szükségessége⁷⁸, és élénk szakmai diskurzus indult arra vonatkozóan is, hogy mi az a „*könyvtári minimum*”, amelyre az egyetemi hallgatóknak szakterületük önálló kutatásához, műveléséhez mindenképpen szükségük van.⁷⁹ Ezek az alapgondolatok természetesen beépültek a könyvtárügyi trendekbe, tervekbe is: „*a sokoldalúan művelt, fejlett ízlésű, érzelmi életében is gazdag, munkájában és mindennapi életében közösségi érzéstől és gondolkodástól vezérelt, szilárd világnézetű szocialista ember kialakítása*” csak akkor valósítható meg, „*ha minden könyvtáros megfelelő ideológiai, szakmai és általános műveltséggel rendelkezik, s ha alkotó módon tudja hasznosítani képességeit az olvasók nevelése terén.*”⁸⁰ Vagyis ki kell dolgozni a szükséges képzési, továbbképzési és szakképzési rendszert alap-, közép- és felsőfokon. Talán a legszembeötlőbb, már-már szemléletmódosulásnak értékelhető változás, hogy a korábban arányaiban inkább humán műveltségű (felsőoktatási) könyvtáros rétegnek nyitnia kellett a természettudományi, műszaki ismeretek felé. Emellett Kovács Máté vonatkozó tervezetei, megnyilatkozásai szerint a történetiség csökkentése, de megtartása mellett időszerű társadalomtörténeti, művelődés- és könyvtárpolitikai elméleti és praxisorientált szaktudásra, több szemináriumi foglalkozásra és könyvtári gyakorlatra van szükség; ehhez kell csatlakoznia a nyelvtudásnak és más tudományterületek, például a lélektan, filozófia, pedagógia és szociológia vonatkozó ismereteinek.⁸¹ A logika

oktatásával kapcsolatban külön kiemeli, hogy erre a könyvtárosképzésben és a tudósképzésben résztvevő hallgatóknak is szükségük van, „*ahol felosztással, folyamatok megismerésével vagy számítógépes technikával kell foglalkozni, például a tudományos tájékoztatás és a dokumentáció terén.*”⁸²

A kétszakosság tekintetében úgyszintén szem előtt tartotta a nem társadalomtudományi szakkönyvtárak munkaerőigényeit, hangsúlyozta, hogy „*még arra is szükség volna, hogy a választható szakok köre bővüljön, [...] néhány közgazdász, jogász, mezőgazdász, orvos, stb. is szerezessen könyvtáros szakképesítést. Szakkönyvtári hálózataink gyors kiépülése megkívánja, hogy néhány könyvtáros e területeken is megfelelő szakszerű tájékozottságot szerezzen.*”⁸³ Ám még évekkel később is arra kellett panaszkodnia, hogy kevesebb idegen nyelv- vagy természet- és alkalmazott tudomány szakos könyvtáros végzett az ELTE-n, mint amennyit a szakma fel tudott volna venni.⁸⁴ Érdemes azonban megemlíteni, hogy még 1952-ben, az I. Országos Könyvtároskonferencián Mátrai László is hasonló állásponton volt: „*A természettudományos ismeretek népszerűsítése a dialektikus materialista világnézet fejlesztésének nélkülözhetetlen eszköze, melynek felhasználását mindennapi feladatként kell a könyvtárak munkájával támogatni. Ennek érdekében gondoskodni kell a könyvtárosok természettudományos és műszaki műveltségének emeléséről a könyvtárosképzés minden fokozatán.*”⁸⁵

De a reformer tanszékvezetőnek hamarosan azt is látnia kellett, hogy könyvtár szakos diplomával más „könyves” munkahelyekre, állásokba is kerülnek a végzett hallgatók, a technikai fejlődéssel lassan kiteljesedő média, a szerkesztőségek, könyvkiadók stb. – tehát a mai kifejezéssel élve a tartalomipar rokon szegmensei – szintén előszeretettel veszik fel volt tanítványait.

1956 és 1962/1963 között már nem működött az Apáczai Csere János Pedagógiai Főiskola Budapesten, és a szombathelyi, valamint a debreceni népművelő-könyvtár szakos képzés eleinte nem is nyújtott felsőfokú végzettséget, így az egye-

düli és egységesen minden könyvtártípusban minden munkafolyamat elvégzésére képesítő egyetemi képzésen belül meg kellett teremteni a specializálódás lehetőségeit is az általános alapképzésre épülő választható szerkesztői, nyomdászati, könyvterjesztői, könyvtervezői speciális kollégiumokkal.⁸⁶ A szakosodás pedig folytatható lenne a „könyvtáros tudós”-ok továbbképzésében, a könyvtárosok tudományos előmenetelében „*valamely szakismeretből további mélyebb tudás és képzettség a doktori oklevéllel és címmel kerülne szorosabb kapcsolatba*”.⁸⁷

A szak modernizálása azonban további tartalmi, módszertani és szervezeti kérdéseket is felvetett. „*Nehézséget okoz [...] s nem is kicsit az, hogy a könyvtárak igen sokfélék feladatkörök, állományuk összetétele, olvasóik száma, érdeklődése és színvonala, méretük stb. igen különböző. Ráadásul a nagyobb könyvtárakban az egyes munkakörök is sok tekintetben eltérnek egymástól, így követelményeik is eltérőek. Szóval a képzés nem lehet olyan egységes, mint pl. a matematika [...]. E kettős követelményt csak úgy lehet összhangba hozni, ha sikerül egy közös törzsanyagot kialakítani, s mellette bizonyos teret kaphatnak a különleges elvárások*”.⁸⁸ Így a későbbiekben a könyvtári ismeretek oktatásában, illetve el-sajátításán belül éppígy szükségessé vált a differenciálódás: körvonalazódtak a kéziratár, könyvmuzeológus, a szakkönyvtáros, bibliográfus és dokumentátor, valamint az iskolai, gyermek- és ifjúsági könyvtári szakirányok. Az iskolai és gyermekkönyvtárosok képzését a két már említett tanítóképző főiskola vállalta magára, de Kovács Máté határozott állásfoglalása szerint „*az egyetemi könyvtárosképzés végezheti a középiskolai és az iskolai hálózat módszertani, irányító könyvtárosainak szakképzését*”.⁸⁹

További lehetőségként még felmerült a hírlap- és folyóirattári, az állományfejlesztési és feldolgozási, valamint a könyv-, sajtó- és könyvtártörténeti kollégiumok indítása.⁹⁰ Mindezen javaslatok, tervek kidolgozása a szakma prominensei, később a végzett hallgatók, illetve az érintett más szakmák (kiadói, nyomdai, diafilmgyártó szféra) képviselőivel való egyeztetés során tör-

tént, így a tanszék munkája jobban tudott már igazodni a munkaerőpiac és az érdekelt szervezetek elvárásaihoz⁹¹. A tanszékvezetőnek a visszajelzésekben foglaltakat rendszerező kéziratot feljegyzésében olvasható Mátrai László „ellenzéki” véleménye is: a könyvtárosképzés tisztán „*tanfolyam-fetisizmus és diploma-fetisizmus*”. A könyvtári ismeretek összessége szerint nem egyetemi rangú, oktatása maximum a pedagógiai főiskola illetékességi körébe tartozik.⁹² A vonatkozó tudáskincs tisztán technikai jellegű, tehát nem tudomány, saját megfogalmazásában „*a technokrata divattal szemben [hangsúlyozta], hogy a jó könyvtári technika csak eszköz az igazi cél, a jó olvasási és kutatási lehetőségek maximális biztosítása érdekében*”.⁹³

Ellenvélemények a könyvtárosképzés fejlesztésével szemben

Kovács Máté és Mátrai László kapcsolatának, szakmai nézeteltéréseiknek feltérképezése közben felkutatott források bizonyítják, hogy nem csak a pesti egyetem könyvtárigazgatója képviselt a könyvtár szakos képzéssel kapcsolatban kételkedő, elutasító, sőt néha egyenesen ellenséges nézeteket. A szakmai legendárium ebben a kérdésben Mátrai Lászlót emeli ki név szerint, de jócskán voltak más szakmabeliek és külsősök is ebben a körben – látható volt ez eddig is –, őket azonban a könyvtáros köztudat és az általam ismert forrásokban maga Kovács Máté sem nevesítette ilyen egyértelműen. Mátrai hű „*fegyvertársa*”-ként Havasi Zoltánnak állított emléket memoárjában⁹⁴, de a kútfők olyanokra is utalnak, akik – aktuális pozíciójuk stabilitása, politikai, művelődéspolitikai vagy egyéb (napi) érdekeik miatt – hol támogatólag, hol pedig negatívan viszonyultak a kérdéshez.

Kovács Máté *Kritikai észrevételek és ellenvélemények itthon* című feljegyzésében részletesen számol be az egyetemi könyvtárszak szükségessége, léte ellen felhozott érvekről, és bebizonyítja azok szemléletbeli hibáit, logikai érvelésük téves voltát. Érdemes hosszabban, helyenként idézetekkel is illusztrálva ismertetni ezen írást.⁹⁵

„Azt is meg kell azonban állapítani – olvasható Kovács Máté kéziratában –, hogy a hazai közvélemény nem foglalt egyértelműen állást a könyvtárosképzés mellett, így az egyetemi szakképzés mellett sem. A könyvtárosok egy része is, főként az idősebbek, akik maguk sem szereztek könyvtáros szakképesítést, de mások is, így egyes művelődés- és tudománypolitikusok, egyes egyetemi oktatók, elsősorban a régebbi egyetemi szakok képviselői már a kezdetektől fenntartásokkal, aggályokkal, sőt nemegyszer kifejezett ellenállással vagy éppen elutasítással fogadták a könyvtárosképzés egyetemi szakként való bevezetését. [...] Vannak, akik véleményüket már régen túlhaladott, még a két világháború közötti személyes tapasztalatokra alapozzák. Az ilyen véleményformálás nemegyszer olyanoknál is előfordul, akik egyébként a maguk szakterületén lépést tartanak az időszerű fejlődéssel, sőt személyes alkotómunkával részt vesznek annak alakításában is.”⁹⁶

A képzés megszervezése, illetve a tanszék jobb vagy kevésbé megfelelő színvonalú működése látszólag ad acta tette ezt a kérdést, de az ellenzék minden olyan pillanatban újra hallatta hangját, amikor valamely nehézség merült fel, változtatásokra került sor a könyvtár szak vagy az egyetem életében. Az egyik ilyen alkalmat az ötvenes-hatvanas évek fordulója időszakában tárgyalt felsőoktatási reformterv szolgáltatta. A tanszéket később ért újabb támadások, valamint a könyvtár, illetve népművelő szak körül szállingózó ellentmondó vélekedések tisztázására, a képzés megvédéséért Kovács Máté – levelezése bizonyítja ezt – többekkel is lobbizott a rábízott szak(ok)ért.⁹⁷ Ám így sem lehetett elkerülni, hogy a szakot az 1960-as évtized második felében rövid időre úgynevezett 'C', vagyis csak harmadikként felvehető és rövidebb, összesen 6 féléves tanulmányi idővel rendelkező képzési formává fokozzák le. Mindez történt pedig a tanszék által megfogalmazott észrevételek, javaslatok figyelmen kívül hagyásával, és ebben Kovács Máté meglátása szerint „szerepük van [...] a könyvtáros és népművelő szakkal szemben kialakult bizonyos előítéleteknek. [...] Kifejezés-

re jut ez abban, hogy a végezhető szakok kijelölésében és kategóriákba való sorolásában nem a társadalmilag szükséges életpályákat, valamint azok szakemberszükségeit és követelményeit veszi alapul, hanem az egyetemen oktatott tudományok hagyományos /s ma már túlhaladott/ hierarchiáját.”⁹⁸

Az ELTE Könyvtártudományi Tanszéke sokáig egyedülként volt jelen a könyvtáros felsőoktatás rendszerében, az ott folytatott stúdiumoknak kellett a könyvtáros hivatás minden szegmensében tevékenykedőket kellő ismeretekkel felvérteznie. Az elégedetlenek pedig sokszor maguknak és egymásnak is ellentmondva, hol a (történeti vonatkozású) könyvtárosi gyakorlatra vagy akár a tudományos munkára való felkészítésben láttak hibákat, hiányosságokat, hol pedig éppen ellenkezőleg: azt kifogásolták, hogy a képzés miért fókuszál a muzeális gyűjteménnyel rendelkező társadalomtudományi nagykönyvtárak leendő munkatársainak történeti orientációjú képzésére, és miért szorítja háttérbe a tömegkönyvtárak, a gyermek és ifjúsági, iskolai könyvtárak igényeinek megfelelő praxisorientált ismereteket, valamint a természet- és alkalmazott tudományi információszolgáltatás szempontjait képviselő szaktudást.

Természetesen olyanok is voltak, akik nem csupán a tanszék munkáját kritizálták bizonyos vonatkozásaiban, hanem egyenesen a képzésnek az egyetemi keretek közül való kiiktatását szorgalmazták. „Az egyik a tudományos igényesség nevében zárkózik el, [...] mégpedig két vonatkozásban is. [...] Eszerint a bibliológia ismeretágai nincsenek azon a szinten, hogy az egyetemen művelt és előadott fejlett tudományok között helyet kaphassanak. A másik legalábbis látszólag hajlékonyabb. Nem a tudományok rangjával, hanem a szakképzés érdekeivel érvel. Eszerint azért nem helyes a könyvtár szakot egyetemi szakká tenni, mert a bibliológia ismeretágai nem adnak kellő elméleti alapot az egyetemi színvonalú szakemberképzéshez.”⁹⁹

Kovács Máté elismerte, hogy korábban az utóbbi érvek még helytállóak lehettek, ám az általa kidolgozott és képviselt tágan értelmezett könyv-

tártudomány, a bibliológia tartalmi bősége már önmagában cáfolja ezt a nézetet.

Nem lehet feladata jelen tanulmánynak az, hogy részletes és értékelő áttekintést nyújtson Kovács Máté könyvtárelméletéről, megtette ezt már rövidebben *Fülöp Géza*¹⁰⁰ és *Bényei Miklós*¹⁰¹ összegzése vagy bizonyos szempontból *Tóth Gyula*¹⁰², illetve Z. Karvalics László¹⁰³ írása. Az érdeklődők a forrásokhoz, Kovács Máté vonatkozó publikációihoz,¹⁰⁴ valamint az OSZK Kézirattárában őrzött hagyatéka megfelelő egy-egyeihez¹⁰⁵ fordulhatnak. Mindazonáltal ezen a helyen is érdemes a bibliológiai koncepció – magától Kovács Mátétól származó rövid – bemutatását idézni: „*A könyvtártudomány magába öleli – a saját kutatás eredményeként, ill. más tudományok felhasznált kész ismereteként – mindazt az ismeretet, ami az írás-, a könyv- és a könyvtárkultúra jelenének, továbbfejlesztésének és múltjának elméleti és történeti megvilágításához szükséges.*”¹⁰⁶ Felfogásban tehát „*az írás, olvasás, írásmű, kiadvány és könyvtár, bibliográfia és dokumentáció nem pusztán a tudattartalmak megrögzítését, megőrzését, felhasználását és közvetítését szolgáló technika és szervezet, hanem olyan társadalmi közlési rendszer, amely az újabb technikai tömegközlési rendszerek (film, rádió, televízió) versenyében is helytáll, és szervesen beépül a társadalom számos alapvető életfolyamatába: a szellemi alkotó munkába, az anyagi termelésbe a fiatalság és a felnőttek szocialista tudatának és személyiségének formálásába, jelentős szerepet tölt be a szocialista közösség gondolkodásának, ízlésének, erkölcsének alakításában.*”¹⁰⁷ (Ebben a szövegösszefüggésben nyer értelmet igazán Kovács Máténak a népműveléssel kapcsolatos munkássága, valamint a gimnáziumi tantervi reformhoz kötődő egyik megjegyzése: a tervezet „*nem fordít elég gondot az iskolán kívüli művelődési lehetőségekre, így pl. az olvasásra, főként a sajtó és a könyvtárak használatára [...]*.”¹⁰⁸)

Az ilyen szélesen értelmezett könyvtárelmélet vizsgálódási területébe természetesen az a priori „könyves” ismeretek (a teljesség igénye nélkül:

könyvtárügy, könyvtártan, a könyv- és a könyvkultúra története, írástörténet, nyomdászat, könyvkiadás, sajtótudomány, könyvtárápításhoz és -jog, modern közlési technikák, stb.) mellett más tudományokból származó elemek is beletartoznak, például a művelődéspolitikai, a történelem és a társadalom-, technika-, gazdaság- és intézménytörténet, a művelődés- és művészet-történet, a lélektan, a pedagógia, a muzeológia, az oklevéltan és a levéltárügy.¹⁰⁹

Kovács Máté könyvtártudományi felfogásának vázaltszerű felvillantása is kellően cáfolja a képzés szükségessége elleni azon felvetést, hogy az nem rendelkezne kellő elméleti alappal, önálló kutatási területtel, tíz szemeszter hosszú egyetemi tanulmányi időt kitöltő szakismerettel.

Azonban más indokot is felhoztak a szak megszüntetésén munkálkodók, nevezetesen azt, hogy az korábban sem létezett, így most is fölösleges, vagyis „*nem a könyvtártudományra, hanem tudós könyvtárosokra van szükség; [de] egészében véve – írja Kovács Máté – ez a felfogás szemben találja magát a társadalom fejlődésének fő tendenciájával, az életfolyamatok differenciálódásával.*”¹¹⁰ A viharok lecsendesülésekor Rottler Ferenc adjunktus már így méltatta az 1970-ben újra önálló, tíz féléves stúdiummá vált könyvtárosképzést: „*Sokáig az volt például az elgondolás, hogy nincs szükség könyvtáros képzésre, elég ehhez a bölcsészettudományi kari tanulmányok elvégzése után egy rövid továbbképzés. Most ismét arról értesülünk, hogy a könyvtárszak 'A' szakká lép elő a közeli jövőben, és valóban a könyvtárak növekvő szerepe meghatározza a könyvtáros szak jövőjét.*”¹¹¹

Kovács Máténak egyik 1969-es jegyzetében olvasható, hogy a könyvtár szak 1949-ben történt megalapítása, valamint az ő vezetése alatt a képzés kifejlesztése, kiteljesítése „*nem volt diadalmenet*”, „*mert nem volt egységes mellette és mögötte [a] szakmai közvélemény, művelődéspolitikai elgondolás*”. Azonban elismerte, hogy az egyetem vezetése támogatta a tanszéket és személyét, illetve ösztönözte a képzés modernizálását.¹¹² Ezt bizonyítja a róla szóló 1959-es személyzeti jellemzés néhány sora: „*Sokat tett*

az egyetemi könyvtárosképzés érdekében. [...] A könyvtárosképzés többször hangoztatott problematikus volta nem a tanszékvezető és a tanszék hibája, hanem abból adódik, hogy néhány elvi kérdésnek megnyugtató végleges rendezése még mindig nem történt meg.”¹¹³

Mindazonáltal Kovács Máté nem csupán tanszékvezetőként állt a képzés mellett, hanem tevékenységének fontos szegmense volt a könyvtártudományi kutatásokban való személyes és intézményi (tanszéki) szerepvállalás. A felsőoktatással, legfőképpen az oktatási autonómiával kapcsolatos, végül a történelmi események miatt el nem fogadott 1956-os törvénytervezet vitájában az oktatás céljaként határozta meg, hogy „az egyetemek kutatókat és gyakorlati szakembereket képeznek.”¹¹⁴ Írásainak, szerteágazó tevékenységének áttekintése során megmutatkozott, hogy ez életének tézismondata, ars poeticája volt. (A kezdetektől fontosnak tartotta a hallgatók tudományos munkára való felkészítését, de a műveltségbeli hátrányokkal rendelkezők, hiányokkal érkezők támogatására rendszeresen szervezett a tanszék kulturális programokat, múzeum- vagy színházlátogatást.¹¹⁵)

A tanszékek feladata tehát nem lehet csupán a gyakorlati tevékenységhez szükséges ismeretek átadása, hanem az oktatóknak szerepet kell vállalniuk a tudományos életben is, be kell kapcsolódnuk szakterületük kutatási programjaiba, tudományos műhelyként, iskolaként kell tevékenykedniük, és emellett fel kell készíteniük a hallgatókat is esetleges jövőbeli tudományos kutatói pályára. A tanszékvezetőnek ebben az értelemben kutatónak, tudósnak, tudományszervezőnek, oktatónak és nevelőnek is kell lennie, oktatói tevékenysége pedig ki kell, hogy terjedjen mind a hallgatókra, mind a kollégáira. (Nem lehet véletlen, hogy Kovács Máté hagyatékában néhány vonatkozó újságcikk is megőrződött: feltehetően magáénak érezte Erdey-Grúz Tibor akkori akadémiai főtitkár hitvallását.¹¹⁶) A könyvtár, illetve a Könyvtártudományi Tanszék és a tudományok kapcsolatában a következő feladatokat jelölte ki: „a., a tudományos kutatások támogatása a saját feladatkörben a

szolgáltatások minél korszerűbb kialakításával [...], b., kutatási tevékenységek a feladatkörben, részvétel kutatócsoportban, saját téma – kutatók, ösztöndíjas gyakornokok, aspiránsok, c., a könyvtártudományi kutatások: olvasói szükségletek és igények, tervezés, szervezés, módszer.”¹¹⁷ (Csak egy példa a tanszék megerősítését célzó törekvésekhez, hogy Kovács Máté 1957-ben a könyvtár állományának kiegészítése érdekében levélben kérte a nagykönyvtárak, pl. az OSZK, a KSH Könyvtára, illetve az egyetemi és szakkönyvtárak vezetőitől az állományukban lévő, de számukra nélkülözhető könyvtártudományi munkákat.¹¹⁸)

Tanszékvezetői működése idején az oktatók tudományos fokozatok megszerzésével emelték a tanszéknek az egyetemen belül rangját. Ő maga 1968-ban szerzett kandidátusi fokozatot – és érdekes adalék Mátrai Lászlóhoz fűződő viszonyáról, hogy a kandidátusi vita bizottságába felkért könyvtárigazgató „fontos hivatali elfoglaltság[a] miatt” levélben mondta le részvételét.¹¹⁹ Az egyéni tudományos ambíciók mellett azonban könyvtártudományi kutatói műhely is szerveződött Kovács Máté körül, ennek egyik legismertebb és máig is alapműként fogatott pompás eredménye a *Könyv és könyvtár a magyar társadalom életében* című kézikönyv elkészült két kötete.¹²⁰

A tudományos életben való részvétel megnyilvánult abban is, hogy 1961-től a tanszék volt *A könyvkiadás, sajtó, könyvtári munka társadalmi szerepe, A könyvkiadás, sajtó, könyvtári munka mai helyzete és továbbfejlesztése*, illetve a kiegyezés utáni *Könyv- és könyvtártörténet* kutatási témacsoportjainak gondozója.¹²¹ Mindezzel együtt Mátrai László *Ogan Sztjepanovics Csubarjannak* (1908–1976) a hazai könyvtártudományi kutatás intézményeire, műhelyeire vonatkozó érdeklődésére a Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnökeként – hivatalos minőségében – válaszolva meg sem említi ezek között a tanszéket, sőt kifejti: „bármennyire fontosak tartom is a könyvtári munka elméleti kérdéseit, magát a 'könyvtártudomány' fogalmát téves és megtévesztő koncepciónak tartom, mely alap-

san megzavarja a könyvtárosok és a szaktudósok közötti kooperációt, amire pedig éppen napjainkban van egyre fokozódó mértékben szükség. A kérdés nem egyszerűen a könyvtárosok 'belügye', hanem fontos episztemológiai (tudományelméleti) és szervezési kérdés is."¹²²

Kovács Máté és Mátrai László vélekedései az egyetemi könyvtári feladatokról

A könyvtárosképzésről vallott nézeteik mellett a másik fontos kérdéskör, amelyet illetően eltérő szempontból szemlélve, más és más szakmai múlttal rendelkezve különböző álláspontokat képviseltek, az egyetemi könyvtárak feladatrendszerének meghatározása volt. Az ELTE Egyetemi Könyvtára működésének értékelése kapcsán nézetkülönbségeik az események alakulásának következményeként szakmai és személyes szembenállássá is élesedtek.

Szó volt már korábban a profilírozásról, a tudományos és szakkönyvtárak gyűjtőkörének meghatározásáról, amelynek során az Egyetemi Könyvtárra a filozófia, a közép- és újkori egyetemes történelem, a vallástörténet és az ateizmus irodalma tekintetében országos feladatokat is ruháztak. Már az 1950-es évek első felében felvetődött a tudományos könyvtáraknak népkönyvtári munka támogatásában való szerepvállalásának szükségessége. Mátrai László önéletrajzában olvashatók az alábbi, meglehetősen csípős iróniával fűszerezett mondatok: „*a könyvtár mint ateista alapkönyvtár, ezen profiljának megfelelően vigyen ki vasárnap két nagy könyvtárlót a ferences templom elé és a könyvtárosok a miséről kitóduló 'tömegek' előtt ismertessék az ateizmus igazságait és szépségeit.*"¹²³ Erre az időszakra vonatkoztatva Mátrai László élcélődése némiképp helytállónak minősíthető abban a tekintetben, hogy ekkoriban a különféle könyvtártípusok feladatainak ötvözése még valóban leginkább politikai célokat szolgált, a könyvtárügy irányítása ennek megnyilvánulásként a könyvtárügy egységét hangoztatta, de ez a tudományos könyvtárak tudatos leértékelését, azok negligálását jelentette,¹²⁴ és nem arról volt

szó, hogy – ahogyan Mátrai László írja – elvben ne lett volna tisztázott az egyes könyvtártípusok feladata.¹²⁵

Még az 1956-os törvény előkészítése során ismertette Kovács Máté a felsőoktatási és a köz- (nyilvános tudományos) könyvtári funkciók összehangolásának fontosságát és a politikai indíttatástól merőben eltérő módját: a főiskolai és egyetemi bibliotékák legfontosabb feladata anyaintézményük könyvtári ellátásának biztosítása. De e gyűjtemények „*zöme egyre inkább felismeri és végzi azokat a nyilvános tudományos közkönyvtári feladatokat is, melyek a könyvtár belső törvényszerűségei szerint jellegükből folynak. Ennek következményeként egyre szervezetesebb formában és szorosabban kapcsolódnak bele a magyar könyvtárügy egységes rendszerébe is. [...] nyilvánvaló, hogy a felsőoktatási és közkönyvtári feladatkör egy könyvtárban való egyesítése nem ellentétes érdekek átmeneti összekapcsolásából keletkezik, hanem a könyv és könyvtár társadalmi funkcióiból, a könyvtár szakmai törvényszerűségeiből.*"¹²⁶ (Ennek egyrészt a könyvtári törvény rendszerszervező törekvéseiben kell az okát keresni, másrészt azonban a harmadik ötéves terv irányelveiben is: „*Az országos jellegű tudományos szakkönyvtárak tegyék tevékenységük szerves részévé a közművelődési könyvtárak szakirodalompropagáló tevékenységének támogatását.*"¹²⁷) A későbbiekben ez a gondolat annyiban vált árnyaltabbá, hogy a nagykönyvtárak állománya biztosított információs bázist arra, hogy a szolgáltatások a megyei könyvtárak közvetítésével jussanak el a vidéki és a szakkönyvtárakban kevésbé ellátott régiók olvasóihoz, kutatóihoz. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy „*a könyvtárak ne tekintsék egyszerűen s mindenkorra adottnak és kialakultnak tevékenységük körét, mivel ez a fejlődés következtében állandóan bővül és differenciálódik [...] feltétele a gyakorlati munka elméleti megalapozása*" és „*e tény felismerésének eredményeként fokozódik a könyvtártudományi kutatások jelentősége.*"¹²⁸ (E koncepció nagy vonalaiban tulajdonképpen már megegyezik a kulturális miniszter 5/1978. KM. sz. rendeletében¹²⁹ kialakí-

tott területi együttműködési körökkel, illetve a rendszerváltoztatás magyar könyvtári rendszer-szervező tervezeteiben, az *Országos Szakirodalmi Információs Rendszer tervében*¹³⁰ és az 1997. évi CXL. törvényben¹³¹ foglaltakkal.)

Az egyetemi könyvtári funkciókról, az ideális egyetemi könyvtárról alkotott nézeteiről közvetetten ugyan, de szó volt azon a kari tanácsi ülésen is, ahol Kovács Máté tanszékvezetői kinevezését tárgyaltak meg. A leendő tanszékvezető tudományos működésének vagy a kiemelkedő gyakorlati tevékenységének a döntéshozatalban prioritássá emelése ügyében kibontakozott vitában többen is méltatták Kovács Máté debreceni direktorként elért eredményeit, és Bóka László mondta ki Mátrai Lászlóról az elmarasztaló ítéletet: a könyvtáros Kovács Mátéval szemben „a mi könyvtárunk vezetője filozófus”.¹³² A híres irodalomtörténész közbeszólása már csak azért is figyelemreméltó, mert saját tapasztalataira épül: 1935 és 1940 között éppen a pesti universitás könyvtárában tevékenykedett Mátrai László kollégájaként, utána pedig a budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem központi tékájának volt munkatársa.¹³³ Ebben a szövegösszefüggésben Mátrai László filozófus volta nem tűnik éppen dicséretnek, bár ő – már többször idézett memoárkötetében – éppen ezt tartja értéknek saját munkájában: „Az Egyetemi Könyvtárnak, lévén a XVII. század óta tudományos könyvtár, munkatársait azok közül kellett toborozni, akik valamiképpen elárulták, hogy valamiféle belső közülük van egy tudományhoz, és ezért a könyvekhez is. Én pedig egyrészt három évig voltam Pauler Ákos könyvtárosa a filozófiai szemináriumban, másrészt több kritikában és tanulmányban (nem is szólva a doktori disszertációmról) adtam már jelét a 'szakma' (mármint a filozófia, nem pedig a könyvtárosság) iránti érdeklődésemnek.”¹³⁴

1960-ban lezajlott a bölcsészkar könyvtári el-látásának felülvizsgálata, a tapasztaltak alapján Kovács Máté nem látta hatékonynak az önálló intézeti könyvtárak rendszerét: a feladatok ellátására az egyetemen belül differenciált könyvtári hálózatra van szükség. A központi könyvtár

az egyetemen oktatott szakok hazai és külföldi szakirodalmának, hangsúlyozottan az összefoglaló művek gyűjteményével egyrészt az egyetemi polgárok rendelkezésére kell, hogy álljon, de a magyar könyvtárügy rendszerében országos szerepet is vállalnia kell bizonyos tudományterületek országos szakkönyvtáraként, emellett hivatott az egyetemi könyvtári hálózatot, a kari (hallgatói) és az intézeti (tanszéki) tékák működését koordinálni. Az 1960-as jelentés felhívja a figyelmet arra, hogy a bölcsészkaron nincs kari könyvtár, és az intézeti könyvgyűjtemények is meglehetősen elhanyagoltak.¹³⁵ Az Egyetemi Könyvtár 1902-es szervezeti és működési szabályzata helyett már az újonnan definiált feladatrendszer ellátását előíró és lehetővé tévő dokumentum kidolgozására Székely György rektorhelyettes könyvtáros és jogász szakértőkből álló bizottság felállítását határozta el, ebbe a grémiumba 1960. október 11-ei dátummal hívta meg Kovács Mátét is.¹³⁶

Az Egyetemi Könyvtár működésének megítélése körüli ellentétüket jól illusztrálja Mátrai László és Köhalmi Béla levelezése a Karközi Könyvtári Bizottság kapcsán. (Érdekes, hogy egymásnak küldött soraik 'per tu' íródtak, éppúgy, mint a szakmán belül ez akkoriban is gyakori volt, majdnem egyedüli kivétel ez alól Mátrai László és Kovács Máté levelezése.) Mátrai László 1960. október 10-én kérte fel a tanszék akkor éppen nyugdíjba vonuló oktatóját a bizottság elnöki tisztének megtartására.¹³⁷ Köhalmi Béla válaszából kitűnik, hogy átérzi a helyzet furcsaságát: „Köszönöm az igen megtisztelő és kedves soraidat. Szívesen vállalom továbbra is a Karközi Könyvtári Bizottság elnöki tisztét, de úgy gondolom, hogy a formának is eleget kellene tenni. Nem ragaszkodnék olyan szertartáshoz, mint a Rektor felkérő levele, akitől egyébként a megbízást kaptam volt – de jó volna, ha tudomásul venné.”¹³⁸

Mátrai László és Kovács Máté szakmai – és az évek során személyes – ellentéte nyilván környezetük számára is köztudott volt. *Havasi Zoltántól*, a szegedi egyetemi könyvtár igazgatójától kért Mátrai segítséget egyik kollégája

továbbtanulása ügyében, az ottani rektori hivatal vezetője „*ismerve a Könyvtártudományi Tanszékkal fennálló viszonyt is*”, segítséget ígért az ügyben.¹³⁹

Összegzés

Kovács Máté és Mátrai László életútja – ahogyan már ez a töredékes kép is mutatja – számos ponton keresztezte egymást, találkozásaik sokszor alkalmat teremthettek és teremtettek arra, hogy szakmai (és bizonyos személyes) nézeteltérésük megnyilvánulják. Kovács Máté törekvései, tevékenysége, ambíciói gyakran találkozhattak – és az is látható volt, hogy nem csak Mátrai László részéről – értetlenséggel, gáncsokkodással, szakmai féltékenységgel, de mindig erőt merített abból, hogy legjobb tudása, szándéka, szakmai meggyőződése, erkölcsi érzéke vezérelte cselekedeteiben.

A néha meg nem értett, de végül hősies harcban győzedelmeskedő ember és szakember sorsának e sajátos szempontú bemutatását mivel mással lehetne lezárni, mint azzal a gondolattal, amelyet *Széchenyi István Hitel* című munkájából jegyzetelt ki magának – dátum nélkül, talán ezzel is jelölve a gondolat örök érvényét és örökre-magára-vonatkoztatását: „*En azt szeretem hinni: minden jobb lelkű ember bizonyos vágyást hordoz szívében – ha bár sejtetlen – magán, felebarátin s mindenben, ami őt környezi, szüntelen javítani. Ezen a tökéletesbbhez ellenállhatatlan vonzódás legszebb tulajdona az emberi léleknek, s amint halhatatlan része jobban s jobban fejledez, annál inkább nő s erősödik az benne. S e szüntelen vágyás [...] által emelkednek egész nemzetek előbb utóbb tökéletesb, virágzóbb, boldogabb létre, s annak mindennapi előmenetelét gátolni akarni éppen olyan hasztalan munka, mint annak úgylétét tagadni öncsalás.*”¹⁴⁰

Jegyzetek, irodalom

1. THOMPSON, James: A history of the principles of librarianship. London : Bingley ; Hamden Conn : Linnet Books, cop. 1977.
2. Vö. THOMSON, James i. m. 108–117. p.
3. DENIS, Michael: Einleitung in die Bücherkunde. 1-2. Theil. Wien : Trattner, 1777–1778.
4. Vö. VORSTIUS, Joris: Kritische Gedanken über den neuesten Beitrag zur Kataloggeschichte und Katalogtheorie = Zentralblatt für Bibliothekswesen, 1934. 567–578. p. A szerző a körülbelül a XVIII. század végéig tartó időszakot nevezte a tudóskönyvtárosok által készített „Gelehrtenkatalog”-ok időszakának, ezt követte a tankönyv-korszak, és a XIX. század második felével vette kezdetét a harmadik korszak, a (katalogizálási) szabályzatok és szabványok elkészítését, elfogadását célzó kodifikáció kora.
5. SCHRETTINGER, Martin: Versuch eines vollständigen Lehrbuchs der Bibliothek-Wissenschaft. Heft 1-Heft 4. München : Lindauersche Buchhandlung, 1808–1829. Magyarul a könyvről részletesebben vö. POGÁNYNÉ RÓZSA Gabriella: Megkésett recenzió és tudománytörténeti kalandozás : Martin Schrettinger: Versuch eines vollständigen Lehrbuchs der Bibliothek-Wissenschaft (1808–1829) = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2009. 5. sz. 35–44. p.
6. SCHRETTINGER, Martin. i. m. Heft 1. III–IV. p.
7. SCHRETTINGER, Martin. i. m. Heft 1. 11. p. [Eine Bibliothek ist eine beträchtliche Sammlung von Büchern, deren Einrichtung jeden Wißbegierigen in den Stand setzt, jede darin enthaltene Abhandlung ohne unnötigen Zeitverlust nach seinem Bedürfnisse zu benützen.]
8. SCHRETTINGER, Martin. i. m. Heft 1. 16. p. [Bibliothek-Wissenschaft ist also der auf feste Grundsätze systematisch gebaute und auf einen obersten Grundsatz zurückgeführte Inbegriff aller zur zweckmässigen Einrichtung einer Bibliothek erforderlichen Lehrsätze.] Az idézet magyar változatának klasszikus forrása: VARJAS Béla: A könyvtártudomány elvi alapja és rendszere = Magyar Könyvszemle, 1955. 2. p.
9. Vö. Z. KARVALICS László: Laudáció helyett – Kovács Máté és a humán információtudomány. In: A jövő a múlt és a jelen egységére épül : Emlékkötet a száz esztendeje született Kovács Máté tiszteletére / szerk. Hangodi Ágnes. Debrecen : DEENK, 2007. 93–97. p.
10. Vö. EBERT, Friedrich Adolf : Die Bildung des Bibliothekars. 2. umgearb. Ausg. Leipzig, 1820. A mű első kiadása is 1820-ban

- jelent meg, a második kiadás jelentősen át- és továbbdolgozott; erről készült Horst Kunze utószavával faksimile kiadás: Leipzig : Harrassowitz, 1958.
11. Kovács Máté kéziratos hagyatékából a következő palliumokat néztem át: 210/73 A Művelődésügyi Minisztérium felé írott levelek, beadványok; Fond 210/74–99 ELTE iratok évek szerint, 1949–1972.; Fond 210/100–110, 119 A könyvtárosképzéssel kapcsolatos iratok; Fond 210/204 A könyvtári törvénnyel kapcsolatos iratok; Fond 210/210 Tudományos és közművelődési könyvtárak; Fond 210/214 A Magyar Könyvszemlével kapcsolatos iratok; Fond 210/224 A könyvtáros egyesülettel kapcsolatos iratok; Fond 210/240 Vegyes kéziratok. Az ELTE Levéltárában pedig a Fond 1/a Egyetemi Tanácsulási jegyzőkönyvek (1948–1972-ig terjedő időszak); Fond 8/a BTK Kari Tanácsai iratok (1948–1953, 1956–1972); Fond 8/m Vegyes iratok. Oktatói pályázatok és Oktatói jellemzések; Fond 9/a Nyelv- és Irodalomtudományi Kar Kari Tanácsai iratok 1953–1956; Fond 19/b A könyvtári bizottságok iratai; Fond 405 Mátrai László hagyatékán belül, Fond 405/a Az Egyetemmel kapcsolatos iratok; Fond 405/b Az MTA-val kapcsolatos iratok; Fond 405/c Tudományos és társadalmi szervezetek; Fond 405/f Levelezés; Fond 405/g Vegyes iratok elnevezésű fondokban található vonatkozó iratokat használtam fel munkám során.
 12. MÁTRAI László: Műhelyeim története. Bp. : Szépirodalmi Kvk., 1982. Jelen téma szempontjából leginkább releváns fejezete: Negyvennyolc esztendő az Egyetemi Könyvtárban. 200–220. p.
 13. Vö. KOVÁCS Máté. In: Új magyar életrajzi lexikon. 3. kötet. Bp. : Magyar Könyvklub, 2002. 1144–1145. p.
 14. Kovács Máté 4721/1949. számú levele Mátrai Lászlóhoz. Bp., 1946. aug. 27. ELTE Levéltára, Fond 19/b. A könyvtári bizottságok iratai. [
 15. A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1956. évi 5. számú törvényerejű rendelete a könyvtárügyi szabályozásáról = Magyar Közlöny, 1956 márc. 9., 101. p. és A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 1.018/1956. (III. 9.) számú határozata a könyvtárügyről szóló 1956. évi 5. számú törvényerejű rendelet végrehajtásáról = Magyar Közlöny, 1956. márc. 9., 102. p.
 16. A művelődésügyi miniszter 164/1958. /M. K. 15./számú utasítása az általános tudományos és tudományos szakkönyvtárakról = Művelődésügyi Közlöny, 1958. aug. 1., 254–256. p.
 17. Vö. Megalakult a Könyvtárügyi Tanács = A Könyvtáros, 1953. ápr., 22. p.
 18. Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács szer-
 - vezeti és működési szabályzata. In: A könyvtári szolgálat jogi szabályozása. 2. / összeáll. Takács József. Bp. : NPI, 1966. 290–293. p.
 19. Kovács Máté ezen grémiumokban betöltött szerepével kapcsolatban részletesebben vö. PATKÓSNÉ HANESZ Andrea: Kovács Máté tevékenysége az országos Könyvtárügyi Tanács és az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács tükrében. In: A jövő a múlt és a jelen egységére épül : Emlékkötet a száz esztendeje született Kovács Máté tiszteletére / szerk. Hangodi Ágnes. Debrecen : DEENK, 2007. 27–37. p.
 20. Mátrai László. In: Új magyar életrajzi lexikon. 4. kötet. Bp. : Magyar Könyvklub, 2002. 583. p.
 21. Vö.: Jegyzőkönyv a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtári Tanácsa 1952. okt. 30-án [...] tartott alakuló ülésén hozott határozatairól. ELTE Levéltára, Fond 19/b.
 22. HARASZTHY Gyula – KOVÁCS Máté – MÁTRAI László: Javaslat a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának ideiglenes vezetéséről. Bp., 1952. okt. 22. 1. p. ELTE Levéltára, Fond 19/b.
 23. Mátrai László levele Rusznyák Istvánhoz. 1953. nov. 5. ELTE Levéltára, Fond 19/b.
 24. Vö. Mátrai László 1955. jún. 13-ai és júl. 7-ei levelei az Akadémiai Könyvtári Bizottság ügyében. ELTE Levéltára, Fond 19/b.
 25. Mátrai László meghívója a Könyvtári Bizottság 1953. dec. 23-ai ülésére. ELTE Levéltára, Fond 19/b.
 26. Jegyzőkönyv a Könyvtári Bizottság 1953. dec. 23-án tartott ülésén elhangzott határozatokról. ELTE Levéltára, Fond 19/b.
 27. Részletesebben vö. POGÁNY György: A magyar könyvtári szaksajtó vázlatos története. 2. rész = Könyvtári Figyelő, 1997. 1. sz. 13–18. p.
 28. KOVÁCS Máté: Merre tart a Magyar Könyvszemle? Bp., [1957–1958?]. 2. p. OSZK Kézirattára, Fond 210/214.
 29. KOVÁCS Máté uo. 3. p.
 30. KOVÁCS Máté uo. 5. p.
 31. KOVÁCS Máté uo. 12. p.
 32. KOVÁCS Máté: A Magyar Könyvszemle új évfolyamai a korszerű igények tükrében = Magyar Könyvszemle, 1957. 399–404. p.
 33. Vö: Kovács Máté kéziratos feljegyzései a szerkesztőségi ülésekről. Bp., [1957–1958?]. OSZK Kézirattára, Fond 210/214.

34. Vö. Kovács Máté kéziratos feljegyzései a szerkesztősi ülésekről. Bp., [1957–1958?]. OSZK Kézirattára, Fond 210/214.
35. MÁTRAI László: Műhelyeim története. 208. p.
36. Vö. KOVÁCS Máté: A Magyar Könyvszemle 3 éves szerkesztési terve (1960–1962). Kézirat. OSZK Kézirattára, Fond 210/214.
37. Vö. Molnár János levele Kovács Máténak. Bp., 1970. márc. 17. OSZK Kézirattára, Fond 210/73.
38. MÁTRAI László: Műhelyeim története. 207. p.
39. HORVÁTH Tibor: Don Quijoték útjain. A szakmáról három szólamban = Könyvtári Figyelő, 1997. 4. sz. 665. p.
40. Vö. VAKKARI, Perti: A könyvtártudománytól az információ-tudományig = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1996. 4–5. sz. 159–163. p.
41. MÁTRAI László: Műhelyeim története. 207–208. p.
42. HORVÁTH Tibor: Don Quijoték útjain. 665. p.
43. Vö. GERŐ Gyula: Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996–2007. 1. kötet. Bp. : OSZK, 2009. 163. p.
44. Vö. Jegyzőkönyv a Könyvtártudományi tanszék 1969. máj. 12-i jubileumi üléséről és munkaértekezletéről. 2. p. OSZK Kézirattára, Fond 210/92.
45. Vö. TRÓCSÁNYI György: A könyvtárpolitika új feladatai. 4. p. ELTE Levéltára, Fond 405/c.
46. Jegyzőkönyv a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának 1949. évi okt. hó 5-én tartott [...] üléséről. 8. p. ELTE Levéltára, Fond 8/a.
47. Jegyzőkönyv az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi karának 1951. évi júl. 6-án [...] tartott [...] tanácsüléséről. 19. p. ELTE Levéltára, Fond 8/a.
48. Jegyzőkönyv a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának 1951. évi jan. hó 4-én tartott [...] tanácsüléséről. 8. p. ELTE Levéltára, Fond 8/a.
49. Jegyzőkönyv az egyetemi tanács 1951. évi ápr. hó 18-án tartott III. rendes üléséről. 11. p. ELTE Levéltára, Fond 1/a.
50. Jegyzőkönyv az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának 1952. jan. hó 10-én [...] tartott [...] tanácsülésének II. feléről. 8. p. ELTE Levéltára, Fond 8/a.
51. Vö. Jegyzőkönyv az egyetemi tanács 1951. évi ápr. hó 18-án tartott III. rendes üléséről. 25. p. ELTE Levéltára, Fond 1/a.
52. Jegyzőkönyv az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi karának 1951. évi júl. 6-án [...] tartott [...] tanácsüléséről. 8. p. ELTE Levéltára, Fond 8/a.
53. Jegyzőkönyv, mely felvételre az Egyetemi Tanácsnak 1954. júl. hó 9-én tartott rendes üléséről. 2. p. ELTE Levéltára, Fond 1/a.
54. Vö. Jegyzőkönyv az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának 1952. márc. 19-én [...] tartott tanácsüléséről. 2–4. p. ELTE Levéltára, Fond 8/a.
55. Vö. Jegyzőkönyv az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának 1951. nov. hó 26-án [...] tartott [...] tanácsüléséről. 10. p. ELTE Levéltára, Fond 8/a.
56. Vö. Jegyzőkönyv, mely felvételre az Egyetemi Tanácsnak 1953. II. 27-én tartott VI. rendes üléséről. 1–7. p., az idézetek forrása 6–7. p. ELTE Levéltára, Fond 1/a.
57. Vö. Jegyzőkönyv az 1955. szept. hó 23-án tartott Egyetemi tanácsülésről. 7. p. ELTE Levéltára, Fond 1/a.
58. Vö. Jegyzőkönyv a Nyelv- és Irodalomtudományi Kar 1955. dec. 16-án tartott tanácsüléséről. 1–3. p. ELTE Levéltára, Fond 9/a.
59. Vö. SEBESTYÉN György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve. Bp. : ELTE Eötvös Kiadó, 2001. 60–62. p.
60. Vö. Jegyzőkönyv, amely felvételre az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanácsüléséről 1956. jún. 15-én. 6. p. ELTE Levéltára, Fond 1/a.
61. Vö. Jegyzőkönyv, amely felvételre az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanácsüléséről 1956. jún. 15-én. 6. p. ELTE Levéltára, Fond 1/a., illetve Jegyzőkönyv az Eötvös Loránd Tudományegyetem Nyelv- és Irodalomtudományi Karának Dékáni Hivatalában 1956. jún. 4-én tartott szakbizottsági üléséről : [melléklet az 1956. jún. 15-ei egyetemi tanácsüléshez]. 4. p. ELTE Levéltára, Fond 9/a.
62. Vö. Jegyzőkönyv, felvételre az Eötvös Loránd Tudományegyetem Nyelv- és Irodalomtudományi Kar 1956. jún. 4-én tartott tanácsülésén. ELTE Levéltára, Fond 9/a.
63. Vö. Jegyzőkönyv az Eötvös Loránd Tudományegyetem Nyelv- és Irodalomtudományi Karának Dékáni Hivatalában 1956. jún. 4-én tartott szakbizottsági üléséről : [melléklet az 1956. jún. 15-ei egyetemi tanácsüléshez]. 1. p. ELTE Levéltára, Fond 9/a.
64. Vö. Jegyzőkönyv, amely felvételre az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanácsüléséről 1956. jún. 15-én. 7. p. ELTE Levéltára, Fond 1/a.
65. Vö. Jegyzőkönyv, amely felvételre az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanácsüléséről 1956. jún. 15-én. 7. p. ELTE Levéltára, Fond 1/a.

66. Vö. Jegyzőkönyv, amely felvétellett az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanácsüléséről 1956. jún. 15-én. 7. p. ELTE Levéltára, Fond 1/a.
67. KOVÁCS Máté: Megjegyzések a Nyelv- és irodalomtudományi és a Történettudományi Kar nem tanári szakképzéseinek átalakítására vonatkozó javaslatokhoz. Bp., 1954. szept. 30. OSZK Kézirattára, Fond 210/75.
68. A művelődésügyi miniszter 148/1962. /M. K. 15./ M. M. számú utasítása a közkönyvtári munkakörök képesítéshez kötéséről s a könyvtáros szakoktatásról = Művelődésügyi Közlöny, 1962. aug. 1. 289. p.
69. Vö. KOVÁCS Máté: Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtártudományi Tanszéke mellett működő első és második felsőfokú dokumentációs szaktanfolyam értékelése. Bp., 1966. febr. 15. 1. p. OSZK Kézirattára, Fond 210/89.
70. KOVÁCS Máté: Kritikai észrevételek és ellenvélemények itthon. [1966]. 12. p. OSZK Kézirattára, Fond 210/88.
71. Az ELTE Nyelv- és Irodalomtudományi Karának munkaterve az 1956–57-es tanévre. Bp., 1956. szept. 15. 2. p. OSZK Kézirattára, Fond 210/76.
72. Vö. KOVÁCS Máté.: Az egyetemi könyvtárosképzés két évtizedes fejlődése és főbb kérdései. In: Könyvtártudományi tanulmányok. 1969. Bp. : NPI, 1970. 9–130. p.
73. Kovács Máté egyes feljegyzései az oktatási reformmal kapcsolatban. 1961. OSZK Kézirattára, Fond 210/82.
74. HORVÁTH Jenő – IZSÁK Lajos: Egyetemünk 25 éves fejlődése. In: Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története : 1945–1970. Bp. : ELTE, 1972. 61. p.
75. Irányelvek a felsőoktatás reformjához. Bp. : Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat, [1960].
76. Vö. PÁLFFY Endre dékánhelyettes levele Mátrai Lászlóhoz. Bp., 1959. aug. 31. ELTE Levéltára, Fond 405/f.
77. A törvény bevezetőjét idézi: HORVÁTH Jenő – IZSÁK Lajos. 61. p.
78. Vö. KÁDÁR Miklós: A felsőoktatás reformja : A felsőoktatási reform irányelveinek megvitatása és további kidolgozásának megkezdése a tudományegyetemen és főiskolákon = Felsőoktatási Szemle, 1960. 359–365. p.
79. Vö. BARCZA József: Könyvtártudomány a felsőoktatás szolgálatában = Felsőoktatási Szemle, 1962. 49–50. p.; MÓRA László: Könyvtári és bibliográfiai ismeretek a hallgatóknak. = Uo. 109–110. p.; VÉRTESY Miklós: A könyvtári ismeretek oktatása = Uo. 358–359. p. A kérdés elméleti szintű alapozása korábban történt meg: MÓDIS László: Könyvtári szakképzésünk néhány kérdése. In: Könyv és könyvtár : Könyvtártudományi és bibliográfiai tanulmányok. 1. Bp. : Tankönyvkiadó, 1958. 21–48. p.
80. A könyvtárügy második öt éves tervének irányelvei = Könyvtáros, 1960. 401. p.
81. Vö. KOVÁCS Máté: Az egyetemi könyvtárosképzés fejlődése és továbbfejlesztése. Bp., 1958. jún. 16. 12–15. p. OSZK Kézirattára, Fond 210/78.
82. Jegyzőkönyv az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 1971. szept. 30-án tartott tanácsülésről. 15. p. ELTE Levéltára, Fond 8/a.
83. Vö. KOVÁCS Máté: Az egyetemi könyvtárosképzés fejlődése és továbbfejlesztése. Bp., 1958. jún. 16. 18. p. OSZK Kézirattára, Fond 210/78.
84. Vö. Kovács Máté az egyetemi könyvtárosképzéssel kapcsolatos jegyzetei. [1966]. 1–2. p. . OSZK Kézirattára, Fond 210/88.
85. I. Országos Könyvtároskonferencia határozata. Mátrai László hozzászólása = Könyvbarát, 1952, dec. 26. p.
86. KOVÁCS Máté: Az egyetemi szakképzés távlatai. Bp., 1959. febr. 14. 2. p. OSZK Kézirattára, Fond 210/79.
87. KOVÁCS. Máté: Az írás, könyv és könyvtári kultúra felsőfokon dolgozó szakembereinek egyetemi képzése. Bp., 1959. 2. p. OSZK Kézirattára, Fond 210/79.
88. KOVÁCS Máté: A könyvtárosképzés főkérdései. 1961. jún. 5. 1–2. p. OSZK Kézirattára, Fond 210/82.
89. KOVÁCS Máté: Kritikai észrevételek és ellenvélemények itthon. [1966]. 15. p. OSZK Kézirattára, Fond 210/88.
90. KOVÁCS Máté: Specializálódás az egyetemi könyvtárosképzésben. [1965]. 1. p. OSZK Kézirattára, Fond 210/87.
91. Vö. Kovács Máté levelezése. OSZK Kézirattára, Fond 210/81., illetve Jegyzőkönyv a Könyvtártudományi tanszék 1969. máj. 12-i jubileumi üléséről és munkaértekezletéről. OSZK Kézirattára, Fond 210/92.
92. Vö. Kovács Máté egyes kéziratok feljegyzései a könyvtárosképzés reformjával kapcsolatos visszajelzések-ről. 1960. 2. p. OSZK Kézirattára, Fond 210/81.
93. MÁTRAI László: Műhelyeim története. 217. p.
94. MÁTRAI László uo. 236. p.
95. Vö. KOVÁCS Máté: Kritikai észrevételek és ellenvélemények itthon. [1966]. OSZK Kézirattára, Fond 210/88.

96. KOVÁCS Máté: Kritikai észrevételek és ellenvélemények itthon. [1966]. 1–2. p. OSZK Kézirattára, Fond 210/88.
97. Vö. Kovács Máté levele Kohulits elvtárhoz. Bp., 1966. okt. 17. OSZK Kézirattára, Fond 210/89., illetve Kovács Máté levele Kirschner Bélához. Bp., 1966. dec. 15. OSZK Kézirattára, Fond 210/89.
98. Vö. Kovács Máté feljegyzése a könyvtár és népművelő szakok C szakká minősítse ügyében. Bp., 1968. jan. 15. 3–4. p. OSZK Kézirattára, Fond 210/91.
99. KOVÁCS Máté: Kritikai észrevételek és ellenvélemények itthon. [1966]. 21. p. OSZK Kézirattára, Fond 210/88.
100. FÜLÖP Géza: Könyvtártudomány és bibliológia : (Kovács Máté könyvtárelméleti koncepciója). In: Kovács Máté emlékének / szerk. Suppné Tarnay Györgyi. Debrecen : KLTE Könyvtára, 1997. 41–52. p.
101. BÉNYEI Miklós: Az egyetemi tanár. In: Kovács Máté / Bényei Miklós. [Bp.] : OPKM, 2005. 38–48. p.
102. TÓTH Gyula: Adalékok A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében című kötetek keletkezéséhez, Kovács Máté történeti és elméleti munkásságához. In: A jövő a múlt és a jelen egységére épül : Emlékkötet a száz esztendeje született Kovács Máté tiszteletére / szerk. Hangodi Ágnes. Debrecen : DEENK, 2007. 160–183. p.
103. Z. KARVALICS László: Laudáció helyett – Kovács Máté és a modern információtudomány. In: A jövő a múlt és a jelen egységére épül : Emlékkötet a száz esztendeje született Kovács Máté tiszteletére / szerk. Hangodi Ágnes. Debrecen : DEENK, 2007. 93–98. p.
104. Kovács Máté publikációinak teljes jegyzéke: NAGYNÉ KISS Mária: Kovács Máté szakirodalmi munkássága [...] . In: Kovács Máté emlékkönyv / szerk. Szele Béla. Bp. : Magyar Könyvtárosok Egyesülete, 1983. 217–251. p.
105. OSZK Kézirattára, Fond 210/39 – Fond 210/48.
106. KOVÁCS Máté: A könyvtártudomány szerepe és jelentősége a társadalomtudományok sorában. 1957. márc.-ápr. 31. p. OSZK Kézirattára, Fond 210/77.
107. KOVÁCS Máté: Kritikai észrevételek és ellenvélemények itthon. 24. p. [1966]. OSZK Kézirattára, Fond 210/88.
108. KOVÁCS Máté: Megjegyzések a gimnáziumi tantervhez. Bp., 1962. nov. 20. 4. p. OSZK Kézirattára, Fond 210/83.
109. Vö. KOVÁCS Máté: A könyvtártudomány szerepe és jelentősége a társadalomtudományok sorában. 1957. márc.-ápr. 26–28. p. OSZK Kézirattára, Fond 210/77.
110. Vö. KOVÁCS Máté: Kritikai észrevételek és ellenvélemények itthon. [1966]. 25. p., OSZK Kézirattára, Fond 210/88.
111. Jegyzőkönyv a Bölcsészettudományi Kar Tanácsának üléséről. 1970. dec. 15-16. 7. p. ELTE Levéltára, Fond 8/a.
112. KOVÁCS Máté kéziratos jegyzetei a könyvtárosképzéssel kapcsolatban. 6. p. OSZK Kézirattára, Fond 210/93.
113. SINKOVICS István: Dr. Kovács Máté : [jellemzés]. Bp., 1959. okt. 30. ELTE Levéltára, Fond 8/m.
114. Jegyzőkönyv a Bölcsészettudományi Kar 1957. jan. 10-én tartott kari tanácsülésén. 9. p. ELTE Levéltára, Fond 8/a.
115. A Könyvtártudományi tanszék munkaterve az 1956/57. tanévre. 1–2. p. OSZK Kézirattára, Fond 210/76.
116. SZLUKA Emil: Kutatás és egyetemi oktatómunka : Beszélgetés Erdey-Grúz Tiborral, az Akadémia főtitkárával = Népszabadság, 1966. ápr. 24. 5. p.
117. KOVÁCS Máté: Közművelődés és tudományok : Vázlat. [?]. 1. p. OSZK Kézirattára, Fond 210/240.
118. Kovács Máté körlevéltervezete. Bp., 1957. márc. 21. OSZK Kézirattára, Fond 210/77.
119. Vö. Mátrai László levele a Tudományos Minősítő Bizottság Titkársága részére. 1968. szept. 16. ELTE Levéltára, Fond 405/c.
120. Kovács Máté (szerk.): Könyv és könyvtár a magyar társadalom életében. 1–2. Bp. : Gondolat, 1963–1970.
121. Vö. LÁNG Imre levelei Kovács Mátéhoz. Bp., 1961. máj. 31., illetve 1961. júl. 14. OSZK Kézirattára, Fond 210/73.
122. MÁTRAI László levélfogalmazványa Ogan Sztjepanovics Csubariannak. [1970 és 1971 fordulóján]. ELTE Levéltára, Fond 405/f.
123. MÁTRAI László: Műhelyeim története. 206. p.
124. Vö. Uo. 205–207. p. A II. világháború utáni törvénytervezetekkel kapcsolatban részletesebben vö. POGÁNYNÉ RÓZSA Gabriella: Két könyvtári törvénytervezet: 1947 és 1950 = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2008. 1. sz. 44–51. p.
125. MÁTRAI László: Műhelyeim története. 207. p.
126. Vö. KOVÁCS Máté: Felsőoktatási és közkönyvtári feladatok összegegyeztetése. [?]. 57–58. p. OSZK Kézirattára, Fond 210/204.
127. LÁNG Imre: Tájékoztató „a tudományos és szakkönyvtárügy fejlesztésének főbb célkitűzései a 3. ötéves tervidőszakban” c. irányelvek megvalósításáról. [?]. 12. p. OSZK Kézirattára, Fond 210/204.

128. Vö. Tervezet : A tudományos és szakkönyvtárak soron lévő főbb feladatai : irányelvek a tartalmi munka fokozásához. Sokszorosított. [1962]., az idézetek forrása 10–11. p.
129. A kulturális miniszter 5/1978. /XII. 12./ KM számú rendelete a könyvtári rendszer szervezéséről és működéséről. In: A könyvtári szolgálat jog szabályozása. 3/1. rész. Bp. : NPI, 1980. 23–47. p.
130. Előzetes rendszerterv az Országos Szakirodalmi Információs Rendszer megvalósítására = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1994. Különszám.
131. 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. In: A könyvtári munka jogi szabályozása Magyarországon. Debrecen : Debreceni Egyetem, 2002. 15–31.
132. Jegyzőkönyv, felvétel az Eötvös Loránd Tudományegyetem Nyelv- és Irodalomtudományi Kar 1956. jún. 4-én tartott tanácsülésén. 5.p. ELTE Levéltára, Fond 9/a.
133. Vö. Bóka László. In: Új magyar életrajzi lexikon. 1. kötet. Bp. : Magyar Könyvklub, 2001. 815–816. p.
134. MÁTRAI László: Műhelyeim története. 200–201. p.
135. KOVÁCS Máté: Az ELTE Bölcsészettudományi Karának könyvtári problémái. Bp., 1960. febr. 10. OSZK Kézirattára, Fond 210/81.
136. Székely György 1805/1960. sz. levele Kovács Mátéhoz. Bp., 1960. okt. 11. OSZK Kézirattára, Fond 210/81.
137. Mátrai László levele Köhalmi Bélához. Bp., 1960. okt. 10. ELTE Levéltára, Fond 405/f.
138. Köhalmi Béla levele Mátrai Lászlóhoz. Bp., 1960. okt. 13. ELTE Levéltára, Fond 405/f.
139. Vö. Mátrai László levele Havasi Zoltánhoz. Bp., 1965. júl. 28. és Havasi Zoltán válasza. Szeged, 1965. júl. 30. ELTE Levéltára, Fond 405/f.
140. SZÉCHENYI István: Hitel, 1830. Előszó. Kovács Máté kéziratot jegyzete. OSZK Kézirattára, Fond 210/240.

Beérkezett: 2012. július 10.

Azonosított könyvek Pázmány Péter szétszóródott könyvtárából

Az ELTE Egyetemi Könyvtárban Pázmány Péter magánkönyvtárának 25 darabját azonosították be. Bár a kötetek 1782 óta a könyvtár állományát képezik, de csak az idén sikerült azonosítani, hogy mely munkák tartozhattak Pázmány szétszóródott magánkönyvtárához. A felfedezésről a könyvtár Régi és Ritka Könyvek Gyűjteményének vezetője, dr. Knapp Éva tartott sajtótájékoztatót (<http://www.stop.hu/kultura/sikerult-azonositani-pazmany-peter-magankonyvtaranak-darabjait/1082581/>).

A kötetstáblák megbontásakor más értékes művek töredékei is előkerültek, többek között egy Magyarországot ábrázoló fametszetes térképrészlet, amely részben kiegészíti egy az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött térképtöredéket.

(Forrás: Népszabadság, Kultúra, 2012. 09. 18. és <http://www.stop.hu>)

E-Biblia

A Kindle e-könyvolvasóra cseréli a hotelszobák éjjeliszekrényében elhelyezett Bibliákat egy newcastle-i szálloda. A digitális eszközön a vendégek továbbra is elérhetik a Bibliát, de hitük vagy érdeklődésük szerint bármilyen más vallási szöveget is letölthetnek rá.

(Forrás: Magyar Narancs, 2012. július 12. Cyber)